

«Подорож крізь покоління» - родинна оповідь про життя шести поколінь звичайних українців. Це книга про людей, які жили на одній землі, але в різних державах, стаючи свідками й учасниками історичних подій, що сформували сучасну Україну.

Книга написана в період між груднем 2024 року та квітнем 2025 року – у розпал російсько-української війни.

Автор озирається на власний життєвий досвід та порівнює його з досвідом, накопиченим його родиною протягом ста п'ятдесяти років. Він досліджує, як змінилася буденність українців за цей час, і замислюється над тим, чи насправді наше життя стало іншим, чи ми переживаємо події, які колись переживали наші прабатьки.

«Подорож крізь покоління» – книга для тих, хто хоче пізнати історію українського народу не через підручники або мемуари можновладців, а через перекази звичайних людей.

© Савченко Микола, 2025

ЗМІСТ

ПОЧАТОК ПОДОРОЖІ.....	3
СТАНОВЛЕННЯ АБО ВСЕ ПОЧАЛОСЬ ТУТ.....	6
(НЕ) ДИТЯЧА РОБОТА.....	15
НОВА СІМ'Я.....	20
РОЗВИТОК.....	24
РЕВОЛЮЦІЯ.....	30
ВИЖИВАННЯ.....	37
ПРИСТОСУВАННЯ.....	43
КАЗКА ПРО ПОПЕЛЮШКУ.....	47
БАТЬКІВСЬКИЙ ДІМ.....	52
ВІЙНА.....	59
ГЕРОЇЗМ.....	69
ЛЮБОВ.....	75
ЧОЛОВІЧІ РОЗВАГИ.....	80
ЗАЛЕЖНІСТЬ.....	83
НАСЛІДКИ ВІЙНИ.....	91
АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ.....	99
ПОДОРОЖ У ПОШУКАХ СЕБЕ АБО ЕФЕКТ МЕТЕЛИКА.....	108
ОСТАННІЙ ТАРАСЕНКО.....	114
СІМЕЙНА ТРАДИЦІЯ.....	119
КІНЕЦЬ ПОДОРОЖІ.....	125

ПОЧАТОК ПОДОРОЖІ

Я – продукт досвіду минулих поколінь, їхніх генів, їхнього виховання. Дізнаючись про життя своїх предків, я дізнаюся щось нове про себе. Нехай нас розділяють століття, я все одно впізнаю себе в їхніх портретах, в їхніх бажаннях, надіях, вчинках... У мені живуть частинки кожного з них. І тисячі цих частинок формують єдине та унікальне ціле – мою особистість.

Як і багато моїх ровесників – дітей дев'яностих, я ріс без батька. Мене виховувала мати Віра та бабуса Поліна. Поки мама працювала, більшість часу я проводив саме з бабусею. У свої сімдесят із хвостиком вона казала, що їй завжди сімнадцять. Бабуса любила згадувати свою молодість, своїх батьків, своє життя. Я із задоволенням слухав її розповіді, а зараз пишу книгу, щоб не забути їх та передати досвід нашої родини наступним поколінням.

Життя моєї родини за останні сто п'ятдесят років не багате на історії про стрімкі злети чи вічне кохання. Щоб я міг писати цю книгу в теплій квартирі за келихом вина, багато поколінь моєї родини пройшли тернистий шлях боротьби та важкої праці.

Я пишу цю книгу в момент, коли в моїй країні йде повномасштабна війна, а за вікном кожного дня літають ворожі ракети та дрони.

Мені щастить. Хоча місто Дніпро, в якому я живу, розташоване не так далеко від зони активних бойових дій та постійно піддається ракетним атакам, все ж воно залишається мирним містом з магазинами, кафе та торговельними центрами. За три роки війни ми адаптувалися до постійних відключень світла та вибухів. Ми вже не звертаємо уваги на сигнали повітряної тривоги. Часто я дізнаюся про нічні ракетні атаки на Дніпро від своїх київських колег зранку.

Мені щастить. Попри три роки повномасштабної війни, я тут – за екраном ноутбука, а не в окопі на передовій, як багато інших моїх одноліток. Я маю роботу в великому благодійному фонді та можу працювати віддалено, а вільний час присвячувати написанню цієї книги. Моїм дідам та прадідам щастило менше.

Останні півтора століття моя родина жила на території сучасної України. За цей час змінилося близько семи поколінь. І хоча всі сім поколінь жили в межах однієї країни, їхнє життя проходило в різних державах з різним устроєм, ідеологією, історією. І кожного з семи поколінь моєї родини торкнулася війна. Прийшов час і мого покоління та покоління моїх племінників.

Життя кожної окремої людини – частина глобальної історії. Глобальна історія залежить від життя кожної окремої людини. Ця книга – спроба дослідити історію українського народу на прикладі

однієї родини, починаючи з часів Російської імперії й до сьогодні.

Насправді я вже не вперше починаю писати цю книгу. Минулого разу я покинув це заняття, бо мені здалося, що книга вийде занадто депресивною. Тепер я розумію, що якщо не напишу історію своєї родини зараз, то не напишу її ніколи, бо не лишиться нікого, хто б міг її розповісти. Спробую написати її більш позитивно, ніж це зробив би хтось із моїх предків.

У будь-якій історії важко віднайти істину. Історії, написані у цій книзі, – не виняток. Правдивість розповіді залежить від сприйняття оповідача та слухача. Для мене ця книга – це подорож крізь час у пошуках найбільшого скарбу предків – їхнього досвіду. Досвід не завжди має базуватися на об'єктивній реальності. Він формується на основі того, що ми здатні побачити, почути чи відчувати. Те, що приховане від наших очей, просто не може стати частиною нашого досвіду та бути переданим іншим людям.

Моя подорож крізь покоління не покликана відшукати історичну правду. На сторінках цієї книги я розповім історію своєї родини такою, якою вона дійшла до мене та якою її зробило моє сприйняття. Ця книга не є історичним документом. Ця книга – це правда моєї родини, моя правда.

СТАНОВЛЕННЯ АБО ВСЕ ПОЧАЛОСЬ ТУТ

Часто люди хочуть повернутися у своє дитинство. Я – ні. Моє дитинство не було жахливим, але я не знаходжу в ньому тієї безтурботності та легкості, яку знаходять у своєму дитинстві інші.

Перші роки мого життя припали на кризу дев'яностих з її бідністю та нестабільністю. Ми жили на околиці селища Іларіонове, що на Дніпропетровщині, в будинку, який колись збудувала моя бабуся. Державна робота моєї матері не приносила достатньо коштів для покриття навіть базових потреб. Їжею нас забезпечувало власне господарство. Тепло нам давала пічка, фрукти – сад, овочі – город, молоко – кози, яйця та м'ясо – домашня птиця. Своє перше вбивство курки я здійснив, коли мені було приблизно п'ять років.

Хоча на нашому подвір'ї був кран з технічною водою, питну воду ми носили відрами з сусідської криниці. Цивілізація прийшла до нас, коли мені було десять років. Тоді ми провели в будинок газове опалення, а трохи пізніше, ще й воду та каналізацію.

Я був досить замкнутою дитиною. Серед одноліток єдиним моїм другом була моя кузина Аліна, яка жила в місті, але часто приїздила до нас у гості. За її відсутності, більшість часу я проводив з бабусею або з телевізором.

Найкраще у моєму дитинстві – мрії про доросле життя, в якому є все, чого мені так не вистачало. Я мріяв якомога швидше стати дорослим – банальне бажання для дитини, яке в дорослому віці трансформується в бажання знову стати маленьким. Та не в моєму випадку. Кожен наступний етап мого становлення як особистості був кращим за попередній. У школі мені подобалося більше, ніж у дитячому садочку, а в університеті більше, ніж у школі. Попри війну, сьогодні моє життя краще, ніж двадцять п'ять років тому. Тож навіщо повертатися в минуле?

І хоча я не дуже люблю згадувати своє дитинство, все ж воно було незрівнянно кращим за дитинство мого прапрадіда Сергія Івановича Тарасенка.

Всесвітня історія бере свій початок з часів виникнення писемності – близько п'яти тисяч років тому. Останні п'ять тисяч років – це період, про події якого ми дізнаємося завдяки записам очевидців, нехай і не завжди точним. Усе, що було до цього – доісторичні часи, про які ми можемо судити лише завдяки археологічним знахідкам. Рід Тарасенків виник задовго до народження Сергія Івановича, та саме Сергій став людиною, з якої почався відлік історії моєї родини. А почалася ця історія наприкінці XIX століття на маленькому хуторі під назвою Тарасенки, що в Лебединському районі Сумської області.

Назва хутора не випадково збігається із прізвищем мого прапрадіда. Майже всі жителі Тарасенків приходилися один одному родичами. Коли хлопці одружувалися з дівчатами із сусідніх сіл, ті змінювали дівоче прізвище на Тарасенко та переїздили жити до чоловіка. Так на хуторі з'являлася ще одна сім'я Тарасенків. Дівчата з цього роду навпаки, виходили заміж у сусідні села та покидали рідний хутір.

Село Тарасенки – це малесенький острівець серед безмежних полів Сумщини, шлях до якого витримає не кожен автомобіль. За даними перепису населення 2001 року, в Тарасенках проживало 29 осіб. Сьогодні в ньому не залишилося жодної вулиці, жодної жилої хати. Лише занедбане кладовище нагадує, що колись на цьому маленькому островці жив великий рід Тарасенків. Саме тут народився Сергій Іванович і саме тут почалася історія становлення моєї родини.

Сергій Тарасенко залишився сиротою у шість років, коли його батьки померли під час епідемії тифу.

Наприкінці XIX століття чума в Європі була майже подолана, чого не скажеш про тиф та холеру, які продовжували забирати життя багатьох людей. Минуло сто п'ятдесят років, і медицина поборолала ледь не всі хвороби, що зовсім недавно винищували цілі міста. Завдяки вакцинам ми не знаємо, що таке віспа, дифтерія, правець та ще багато хвороб, які були причиною смертей наших предків. Люди мого

покоління, які живуть у розвинених країнах, ледве могли допустити думку, що через розповсюдження якоїсь хвороби увесь світ піде на самоізоляцію. Все змінив 2020 рік, коли локальний спалах захворювання на коронавірус перетворився на пандемію. Усього за кілька місяців вірус COVID-19 з китайської провінції рознісся по всьому світові. Одна за одною, країни почали закривати кордони та відправляти своїх громадян на карантин. Понад два роки ми були змушені носити медичні маски та обмежувати своє перебування в громадських місцях.

Я зрозумів, що захворів на коронавірус, коли, випивши чашку кави, не відчув її запаху та смаку. Втрата смаку була головним симптомом коронавірусу на початку пандемії. Протягом наступних трьох днів я не відчував смаку жодної страви, яку куштував. На четвертий день я знову налив собі кави, і відчув слабкий аромат. Через деякий час мої нюхові та смакові рецептори відновилися повністю. Я вилікувався.

Пандемія COVID-19 забрала багато життів та призвела до падіння економік, але вона мала й позитивний вплив. За два роки боротьби з коронавірусом відбувся прорив не лише у сфері медицини, але й у сфері технологій, які зробили віддалену роботу та навчання доступними з будь-якої точки планети, де є інтернет. Не буває лиха без добра.

Мій прапрадід Сергій Іванович Тарасенко не міг собі навіть уявити, що його праправнук зможе заробляти гроші, сидячи вдома.

Після смерті батьків, Сергія з братом Остапом прихистила їхня тітка. Своє дитинство Сергій Іванович провів у наймах, випасаючи гусей та худобу. Досягнувши призовного віку, він пішов служити в армію.

У 1874 році в Російській імперії було запроваджено загальну військову повинність, яка прийшла на зміну рекрутській повинності. Тепер кожен громадянин чоловічої статі, досягнувши двадцяти одного року, незалежно від свого походження та соціального статусу, мав нести військову службу. В піхоті та артилерії строк дійсної служби становив шість років, після чого військовослужбовець йшов у запас ще на дев'ять років. На флоті дійсна служба тривала сім років, плюс три роки у запасі.

Відслуживши в армії, Сергій повернувся на рідний хутір та одружився з дівчиною Уляною. Як придане, молода сім'я отримала п'ять десятин землі (близько восьми гектарів) і почала вести власне господарство. Протягом 1907-1909 років у подружжя народилися троє синів: Порфирій, Савелій та Омелян.

Хоча військова повинність у ті часи стосувалася усіх чоловіків, як і зараз, заможні люди знаходили шляхи, щоб уникнути служби в армії, особливо під час воєн. Для цього могли використовуватися різні

методи: від симуляції хвороб та самоушкоджень до складних махінацій з документами.

В часи рекрутської повинності багатії мали змогу уникнути служби в армії, відправивши іншу людину служити замість себе в обмін на грошову винагороду. Така угода була цілком легальною і регулювалася законом. Запровадження загальної військової повинності змінило правила гри. Тепер така схема уникнення служби була поза законом. Однак заможні люди, за допомогою корупційних зв'язків чи підробки документів, продовжували користуватися нею. Потрібно було лише знайти того, хто погодився б нести службу замість тебе. Сильний чоловік з військовим досвідом та бажанням заробити, яким був Сергій Тарасенко, виглядав як ідеальний кандидат на цю роль.

Мій прапрадід уклав угоду, за якою повинен був відслужити термін замість іншого чоловіка. Ця угода мала покращити матеріальне становище його сім'ї, але вона означала й те, що Сергій ще дуже довго не побачить свою дружину, а його сини ростимуть без батька.

Вважається, що початок ери матерів-одиначок припав на моє дитинство – 90-ті роки XX століття. Та якщо подивитися на історію моєї родини, можна побачити, що більшість з нас росла без батька. Хвороби, війни, голод – все це ставало причиною того, що майже всі представники моєї родини виховувалися лише матерями або й взагалі лишалися

сиротами. Дружина Сергія Тарасенка Уляна не вважалася матір'ю-одиначкою, вона мала законного чоловіка, та виховувати трьох синів їй довелося без нього.

Під час другого терміну служби Сергія в армії, почалася велика війна, яка згодом отримала назву Перша світова. Сергій відправився на фронт.

Я не маю жодних відомостей про участь мого прапрадіда в Першій світовій війні, так само як і про життя його родини в цей період. Знаю лише те, що Сергій потрапив у полон до австрійців, де пробув до кінця війни.

Додому Сергій Іванович повернувся аж на початку 20-х років XX століття. Але повернувся не сам, а з новою дружиною – дочкою заможного землевласника з Бессарабії.

Сергій не був на рідному хуторі близько десяти років і не мав жодного уявлення, що на нього чекає вдома. Тим більше цього не могла знати його благовірна. А на хуторі їх чекала Уляна з трьома дітьми. Побачивши це, друга дружина Сергія вирішила покинути чоловіка та повернутися до батьків. Від'їжджаючи на батьківщину, дівчина лишила Сергію половину приданого, у тому числі й пасіку.

Пасіка в ті часи була зовсім не такою, якою ми її знаємо сьогодні. У Сергія Івановича не було вуликів. Бджоли жили в дерев'яних колодках, які повторювали їхні природні умови існування. Відкачати мед з таких

колодок було неможливо, тому він так і лишався в стільниках. У найкращі часи пасіка мого прапрадіда налічувала сто колодок.

Якби рід Тарасенків мав фамільний герб, на ньому була б зображена бджола. Бджолярство – ремесло, яке об'єднує різні покоління моєї родини. Мій троюрідний брат почав займатися бджолярством, коли йому було дванадцять. У той час я теж мріяв побудувати пасіку. Мені було шість.

Брат розповів мені, як зловити рій бджіл. Для цього потрібно було взяти листя меліси та натерти ним внутрішні стінки роївні, щоб аромат приваблював бджіл. Я так і вчинив. Знайшовши на подвір'ї старий поштовий ящик, зроблений з фанери та прорізавши в ньому отвір, я натер його стінки мелісою. Цю саморобну пастку для бджіл я закріпив на нашій яблуні. Лишилося чекати. Наступного дня я прийшов перевірити результат свого полювання на бджолиний рій. І результат був. Щоправда не такий, як я очікував. В моїй роївні для бджіл поселилася сім'я щипавок. Полювання не вдалося.

Я ще довго не полишав ідею займатися бджолярством, та згодом відмовився від неї. А от спіймати сім'ю бджіл мені в житті довелося, коли у мого троюрідного діда Володимира одна з бджолиних сімей втекла з вулика і ми разом повертали її назад.

У цій книзі я ще згадаю свого дідуся Володимира Тарасенка, а зараз у цій подорожі крізь покоління, ми знову перенесемося на початок ХХ століття.

Повернувшись на рідний хутір після довгих років військової служби, Сергій Іванович Тарасенко нарешті міг вести мирне життя. Колишній батрак-сирота тепер мав родину, землю, пасіку, вівців, їзових волів та інше господарство. Мій прапрадід пройшов важкий шлях становлення, але отримав бажане. Колись він працював на заможних людей, тепер інші люди працювали на нього. Він став тим, ким мріяв стати. А ще у Сергія та Уляни народилися три доньки: Марія, Галина та Ольга.

(НЕ) ДИТЯЧА РОБОТА

У дитинстві моїм улюбленим персонажем з мультфільмів був Скрудж МакДак – найбагатший качур у світі, головною розвагою якого було купатися в золоті. Як і він, я просто обожнював накопичувати гроші.

Свій перший мобільний телефон я придбав у п'ятому класі за власні кошти. Я став одним із перших серед однокласників, у кого з'явилася «мобілка». Йшов 2005 рік. У моєму оточенні стільниковий телефон був великою рідкістю, тож мені не було кому телефонувати. Поповнити рахунок я теж не міг собі дозволити. Але я відчував себе дуже крутим. Масово мої родичі та друзі почали користуватися мобільними телефонами приблизно через два роки.

Інколи я збирав гроші на покупку чогось конкретного, інколи – просто накопичував. Мене гріла думка про те, скільки коштів я маю у своєму розпорядженні.

На той момент у мене було дві основні статті доходу.

Моя мама отримувала допомогу від держави як мати-одиначка. В часи, коли курс долара дорівнював п'яти гривням, ця допомога складала 50 гривень на місяць, тобто десять доларів. Ці гроші мама віддавала мені – це був мій регулярний дохід. Але я мав і

іншу – менш стабільну, зате більш прибуткову статтю доходу.

Крім бджолярства, про яке я розповідав раніше, моя родина має ще одне традиційне заняття, яке об'єднує різні покоління – торгівля на базарі.

Господарства моїх предків не лише закривали базові потреби в продовольстві, але й давали змогу продавати залишки та заробляти гроші. Коли моя мати перебувала у декретній відпустці, саме торгівля стала основним джерелом нашого доходу. Я приєднався до сімейної справи ще під час навчання в молодшій школі.

Базар – місце, де зустрічаються різні люди, виникають різні ситуації, часто не найприємніші. Бувало, що моя мати, торгуючи на базарі, лишалася і без товару, і без грошей. Моя бабуся Поліна до самої смерті з образою згадувала, як у дитинстві продавала буряки за дві копійки, а їй пропонували лише одну, знецінюючи її працю. Після цього вона все життя цінувала працю інших людей.

Вже в часи пізнього СРСР одна занадто добропорядна громадянка хотіла звинуватити мою бабуся в незаконній на той час спекуляції та погрожувала міліцією. Їй здалося, що моя бабуся перепродає державну картоплю за вищою ціною. Вона навіть спеціально поїхала в інше містечко, щоб порівняти картоплю моєї бабусі з державною. Виявилося, що моя бабуся продає власноруч

вирощені овочі, що не кваліфікувалося як спекуляція. Жінка навіть не попросила вибачення.

Особисто в мене не було такого вже негативного досвіду торгівлі на базарі. Бували радше курйозні випадки, про які весело згадувати.

Ми не мали власного автомобіля, тому носили товар руками. Відповідно в нас не було можливості нести з собою ще й ваги. Ми зважували товар вдома звечора і продавали його вже у розфасованому вигляді по одному кілограму. Пам'ятаю, як одна покупчиня звинуватила нас у тому, що ми поклали в пакет менше одного кілограма вишень. Тоді ми віднесли цей пакет на контрольні ваги. Помилка дійсно була. Після контрольного зважування ми прибрали з пакета декілька ягід, бо виявилось, що їх було більше за кілограм. Загалом же конфліктні ситуації виникали не так вже часто.

Чого я не любив, так це збирати врожай, особливо черешні та вишні – занадто довгий процес.

Іншою проблемою був ранній підйом. За своїм хронотипом я сова і прокидатися о п'ятій ранку мені було дуже складно. Та на що не підеш заради грошей.

Вдалий день торгівлі на базарі міг принести до ста гривень, що значно більше, ніж щомісячна допомога матерям-одиначкам. На частину зароблених грошей моя мама купувала продукти, іншу частину я міг лишити собі. Коли до нас приєднувалася моя кузина Аліна, ми ділили решту грошей порівну.

На нашому приватному підприємстві саме Аліна відповідала за рекламу. На відміну від мене, моя двоюрідна сестра була не із сором'язливих і завжди голосно заохочувала потенційних покупців купувати саме наш товар. Це також інколи приводило до смішних ситуацій. Одного разу, в розпал рекламної акції, організованої моєю кузиною, одна невдоволена нашим агресивним маркетингом бабуся поділилася мудрістю, яку я запам'ятав на все життя: «На базарі треба торгувати, а не базарити».

Ось так я заробляв гроші на початку ХХІ століття. На початку ХХ століття Єфросинія Блага мала інший спосіб заробити на хліб.

Єфросинія – або, як її називали вдома, Пріся – з малих років працювала в наймах. Вона народилася в селі Капустині Лебединського району Сумської області. В підлітковому віці доля наймички занесла дівчину в Крим, у родину етнічних німців.

Одного разу, випасаючи господарських гусей, Пріся заснула серед поля і застудила лицевий нерв, що негативно позначилося на її зовнішності, спричинивши асиметрію обличчя.

Окрім випасу домашньої птиці, Єфросинія допомагала господарям і в інших домашніх справах. І тут теж бували курйозні випадки.

Поки чоловіки працювали на полі, жінки готували обід. Борщ уже був готовий і Єфросинія поставила його на підлогу охолонути. Чоловіки мали приїхати з хвилини на хвилину. Поки Пріся накривала стіл,

господарський собака почав їсти борщ, який стояв на підлозі. Страва була зіпсована і господиня дому це побачила. Готувати іншу страву не було часу. Господиня веліла Прісі мовчати та їсти разом з усіма. Але намагання дівчини обідати з родиною господарів були марними. Її нудило при думці, що вона має доїдати страву за собакою.

– Що з тобою, Прісю? – запитав господар.

Дівчина мовчала.

– Вона зранку себе погано почуває, – відповіла господиня дому. А потім подивилася на наймичку і додала:

– Можеш йти відпочивати.

Чоловіки пообідали та повернулися на поле, не дізнавшись, що стало причиною поганого самопочуття дівчини. А Єфросинія все життя пам'ятала, як господиня врятувала її від гніву господаря.

НОВА СІМ'Я

Я завжди мріяв про пишне весілля у королівському стилі, на якому будуть присутніми всі мої родичі та друзі. Плануванням саме такого весілля ми з моєю нареченою Анастасією займалися на початку 2022 року. Весілля мало відбутися наприкінці травня.

Ми забронювали гарний котедж поряд з лісом, визначилися з ведучим, придбали сукню та смокінг. Ми навіть почали готувати меню. Цей день мав бути чудовим.

23 лютого 2022 року мені зателефонував хрещений батько, який також є моїм рідним дядьком. Він попросив мене запросити на весілля його доньку – мою кузину Аліну, яка на той час жила в Сполучених Штатах Америки. Ми обидва знали, що через сімейні обставини та пандемію коронавірусу вона не зможе прилетіти. До того ж, два дні тому Володимир Путін визнав незалежність Донецької та Луганської народних республік, і вся Україна завмерла в очікуванні, що ж буде далі. Святкування весілля тепер опинилося під загрозою. Але мій хрещений все одно хотів, щоб його донька була у списку запрошених. Я пообіцяв зробити це.

Наступного ранку ми з нареченою прокинулися під звуки вибухів ракет.

Моє весілля відбулося 25 березня 2022 року. На ньому не було жодного гостя, не було весільного вбрання та обручок, а вся процедура реєстрації

шлюбу, від подачі заяви до отримання свідоцтва, зайняла рівно годину. Після цього ми з дружиною пообідали в ресторані, прогулялися містом під час повітряної тривоги та завітали до кав'ярні, де мені принесли капучино, на пінці якого бариста зробив напис: «Путін Хуйло».

Через кілька днів моя дружина разом зі своєю мамою та молодшою сестрою вирушила до Німеччини. Замість медового місяця на нас чекали

два місяці розлуки. Два місяці, які змінили нас та наші стосунки.

На початку російсько-української війни відбувся бум одружень. У важкі часи люди бояться лишитися наодинці з лихом, бояться нічого не залишити по собі. Та чи це не найвищий рівень егоїзму? А можливо, це результат еволюції, який дозволяє вберегти людство від вимирання? Хай там як, попри кризові ситуації, люди продовжують будувати своє життя і розділяти його з іншими.

Та відправимося на сто років у минуле – у двадцяті роки ХХ століття.

Після революції Єфросинія Блага повернулася з Криму до рідного села Капустинці. Тепер їй потрібна була робота недалеко від дому. Пошук нового місця праці привів Прісю до сім'ї Сергія Тарасенка, яка жила на сусідньому хуторі.

Працюючи в домі Сергія, Єфросинія закохалася в його старшого сина Порфирія. Як вона сама розповідала, історія їхнього кохання почалася у комірчині. Але то великий секрет!

Порфирій був молодшим за Єфросинію на сім років, та різниця у віці не завадила йому одружитися зі служницею свого батька. Порфирія на той момент було дев'ятнадцять.

У 1927 році в пари народилася донька – моя бабуся Поліна. Так Єфросинія Тарасенко стала моєю прабабусею.

Порфирій та Єфросинія Тарасенки

РОЗВИТОК

У дитинстві я не любив читати. Кілька прочитаних сторінок вистачало, щоб я поставив книгу на полицку і більше до неї не повернувся. Кажуть, наче це тому, що я обирав нецікаві книги, але я так не думаю. Просто мені завжди було надто важко зосередитися на чомусь одному, в тому числі й на сюжеті твору. Читаючи, я думав про щось зовсім інше, не пов'язане з книгою. Лише тепер, у тридцять років, я починаю отримувати задоволення від читання, хоч і зараз не можу повністю позбутися звички відволікатися.

Відсутність любові до читання не заважала мені любити писати. Ще в молодшій та середній школі я писав короткі оповідання. Пам'ятаю своє оповідання про білого ведмедика на ім'я Льодовичок, який приходив на базу полярників. На той момент цей твір здавався мені геніальним. Мій хрещений батько спочатку навіть не повірив, що я сам його написав. Зараз я б хотів перечитати те оповідання, але воно не збереглося. Можливо, це на краще, бо в моєму сприйнятті воно назавжди лишиться геніальним.

Пізніше, коли я ходив до дитячої театральної студії, я почав писати сценарії.

Звісно, мої тексти не відрізнялися глибиною та оригінальністю, але процес їх написання поглинав мене. Я міг писати днями й ночами, а для людини, яка не здатна зосередитися на одній справі, це щось таки значить.

У 2006 році мій хрещений батько видав свою першу наукову монографію. Тоді я вирішив, що колись теж напишу книгу. У 2023 році я здійснив цю мрію, надрукувавши монографію, присвячену брендингу території, над матеріалом для якої працював під час навчання на аспірантурі.

Я знав, що напишу книгу від самого малку. А ще кілька поколінь тому, члени моєї родини не могли навіть мріяти про це, бо просто не вміли писати.

Моя прабабуся Єфросинія так і не освоїла грамоту. Служба в наймах не дала їй можливості вчитися. До кінця життя у документах замість підпису вона ставила хрестик.

Якщо всесвіт має мету, то ця мета – розвиток. Людина – маленький всевіт. І кожен з мільярдів маленьких всесвітів, які існували чи будуть існувати, проходить свій власний шлях розвитку.

Розвиток – явище підступне, здатне увігнати в депресію. Буває, дивишся на своє життя і думаєш: «Як я міг бути таким ідіотом?» Розвиток призводить до того, що стає соромно за свої минулі дії чи рішення. Часом сумуєш, що зрозумів якусь річ лише зараз, а не десять років тому. А скільки всього можна було зробити раніше, скільки можна було досягти. Подібні думки бувають неприємними, але якщо вони виникають – це добре, це означає, що ти розвиваєшся.

Тисячі років кожне наступне покоління жило так само, як попереднє. Люди займалися тією самою діяльністю, використовували ті самі знаряддя праці,

вели той самий спосіб життя, що й багато поколінь до них і багато поколінь після них. За останні сто років розвиток технологій прискорився настільки, що людина вимушена змінювати напрямок своєї професійної діяльності декілька разів за життя, а прірва між поколіннями досягла космічних масштабів. Пам'ятаю, як сказав своїй бабусі, що коли виросту, не матиму власного господарства, як то кози чи кури. Вона відповіла, що в такому разі я буду дурнем.

Речі та знання, які для одного покоління є природними та зрозумілими від народження, іншими поколіннями можуть взагалі не сприйматися. Коли Єфросинія Тарасенко дивилася по телевізору змагання з фігурного катання, вона не могла повірити, що люди здатні на таке і казала, що це їх чорти крутять. Таке світосприйняття було в моєї прабабусі ще п'ятдесят років тому.

Та чи можна сказати, що ми стали розумнішими, порівняно з нашими предками? Думаю, що ні. Правда в тому, що з кожним поколінням певні знання втрачаються, а їхнє місце займають нові. За сто років ми повністю втратили мистецтво бойового фехтування, яке вдосконалювали протягом кількох тисяч років. Сучасним людям уже не потрібно вміти тримати в руці шаблю, в них є ракети, які можуть досягти іншого континенту за кілька хвилин. Навичка верхової їзди з повсякденної необхідності перетворився на розвагу для вузького прошарку

людей, бо ми пересіли в автомобілі, з потужністю в сотні кінських сил. Розвиток полягає не в тому, щоб досконало володіти певною навичкою, а в тому, щоб віднайти більш ефективний метод взаємодії зі світом. Мої прабабусі не вміли писати, бо не знали літер, мої правнуки не вмітимуть писати, бо не знатимуть, як правильно тримати кулькову ручку.

Як і все у нашому світі, родина також потребує розвитку. Розвиток однієї родини стає основою для еволюції усього людства. Саме до цього ми маємо прагнути.

Якби мене запитали, кого можна назвати успішними батьками, я б відповів, що успішні батьки ті, чиї діти стали принаймні в чомусь кращими та успішнішими за них самих. Люди прагнуть перевершити інших, досягти того, чого не досягав ніхто до них, але успішними батьками не можна назвати людей, які у всьому перевершують своїх чад. Батьки мають пишатися тим, що вони гірші за своїх дітей. Єрмолай Благий добре розумів це, тому заповідав своїй дружині Анастасії дати синові освіту, чого б це не вартувало.

Єрмолай народився у родині кріпаків. Після скасування кріпосного права у 1861 році, він залишився служити в заможній поміщиці.

Для Анастасії шлюб з Єрмолаєм був вже другим. На момент одруження в неї було три доньки від першого чоловіка. Коли у подружжя народився спільний син Андрій, Єрмолай хотів лише одного –

зробити життя сина кращим, ніж його власне. Але не встиг справдити своє бажання.

Єрмолай Благий впав з дерева, коли, за наказом поміщиці, збивав вороняче гніздо з груші, що росла на подвір'ї. Від отриманих травм чоловік помер.

Щоб дати синові освіту, Анастасія заклала всю землю, що належала сім'ї. За роки, поки Андрій навчався, родина Благих зовсім збідніла. Щоб після навчання влаштуватися на роботу, Андрію довелося просити пристойний одяг у свого хрещеного. Той віддав хлопцеві свій весільний костюм.

Освіта допомогла Андрію Благому влаштуватися писарем в місцеве управління. Саме він став першим представником інтелігенції в моїй родині.

Скоро Андрій Єрмолайович зустрів свою майбутню дружину Агафію Василівну. Агафія, або, як її називали, Гапка, була доброю, але не надто привабливою дівчиною зі шрамами від віспи на обличчі. Через вади зовнішності вона довго не могла вийти заміж, тож батьки давали за неї гарне придане.

В 1900 році в родині Андрія та Агафії Благих народилася перша донька – моя прабабуся Єфросинія. Пізніше на світ з'явився син Федір, а також доньки: Євдокія та Марфа.

Ставши на ноги, Андрій вирішив викупити землю, яку колись заклала його мати, але зіштовхнувся з відмовою від нових власників. Тоді Андрій, у бажанні повернути землю, вдався до жорстоких методів. Сьогодні це назвали б рейдерським захопленням. Вся

родина Андрія, включаючи двох братів Агафії з їхніми дружинами, на конях і волах, за одну ніч зорала та засіяла три гектари землі, яка колись належала родині Благих. Побачивши, що земля засіяна, нові власники погодилися її продати.

Чому, будучи освіченою людиною та маючи власну землю, Андрій не навчив грамоті свою старшу доньку Єфросинію, натомість віддавши її в найми, – для мене загадка. Напевне, на це була причина. З трьох доньок Андрія освіченою була лише Євдокія.

Євдокія була гордістю сім'ї – активна, гарна дівчина з довгою косою, яку заплітали усією сім'єю. Вже в дорослому віці вона навчила основ граматики свою молодшу сестру Марфу, після того, як та переплутала чоловічий туалет із жіночим, не змігши прочитати букви «М» та «Ж». Ось так незручні ситуації можуть стати приводом для нашого розвитку.

РЕВОЛЮЦІЯ

За тридцять років свого життя я став свідком двох революцій у моїй країні. Першою з них була Помаранчева революція, приводом якої стали фальсифікації на президентських виборах на користь провладного кандидата Віктора Януковича. Помаранчева революція почалася 22 листопада 2004 року – за день до мого десятого дня народження. Тоді вперше в моє життя прийшла політика.

Моя сім'я була далекою від політичних інтриг, але політика була всюди. Увесь інформаційний простір заповнився агітаційними матеріалами за того чи іншого кандидата. Я не дуже розумівся на політиці, але підтримував Віктора Ющенка та дивувався, як люди можуть віддавати свій голос за Віктора Януковича – людину, яка мала судимості. А ще я був дуже обурений спробою отруїти Віктора Ющенка. На користь Ющенка говорило і те, що він мав контакти в США, де на той момент проживав мій хрещений батько. Тож мій вибір був очевидним.

Саме в часи Помаранчевої революції я вирішив, що коли виросту, стану політиком і буду їздити на автомобілі Mercedes-Benz S-класу. Ця ідея не полишала мене понад десять років. Навіть не знаю, в який момент життя я відмовився від неї. Напевне, це відбулося в студентські роки, коли я подав заявку на вступ до Школи молодого політика. Для вступу необхідно було скласти тест на розуміння політичних

процесів. Зарахування до школи відбувалося на основі рейтингу за результатами тесту. При цьому тест можна було пройти онлайн вдома. Знайти відповіді в інтернеті не становило жодних труднощів, але я був чесним молодим політиком, тому відповідав, виходячи з власних знань. Результат мого тесту був досить непоганим, але гіршим, ніж у конкурентів. Тож до Школи молодого політика я не потрапив. Звісно, це не могло вплинути на моє прагнення стати державним діячем, тим більше, що школа жодним чином не гарантувала політичного майбутнього. Та напевне, саме цей випадок допоміг мені зрозуміти, що я не годжуся на роль політика. Згодом, зваживши всі за і проти, я зрозумів, що просто не хочу займатися політичною діяльністю, а моє дитяче бажання насправді було прагненням до грошей та поваги.

Вдруге я зіштовхнувся з революційними процесами в Україні, коли був студентом другого курсу – через дев'ять років після Помаранчевої революції. Тоді країну сколихнув Євромайдан або Революція гідності.

Після того, як тодішній президент Віктор Янукович не підписав угоду про асоціацію з Європейським Союзом, по Україні прокотилися акції протестів. І почалися вони 21 листопада 2013 року – за два дні до мого дев'ятнадцятого дня народження.

Звісно, першими на Майдан вийшли представники активної молоді. В моєму університеті теж була

спроба організувати акцію протесту, під час великої перерви. Я не ходив на цю акцію і навіть не пам'ятаю, чи зрештою вона відбулася. Зате пам'ятаю, як керівництво університету застерігало нас від участі в подібних акціях, у тому числі й поза стінами Альма-матер.

Особисто я не брав участі в протестах, хоча мені симпатизували ідеї вступу до Євросоюзу та боротьби з корупцією. Подейкують, що на Майдані стояли проплачені люди. Я нічого не знаю про це. Зате знаю, що мого абсолютно проєвропейського дядька Олексія, який на той момент працював вчителем у школі, на добровільно-примусовій основі, за гроші, запрошували взяти участь в Антимайдані. Щоправда, не знаю, чи зрештою він брав участь у провладних мітингах.

Я хотів вірити, що зі зміною влади Україна почне новий шлях і стане сучасною європейською державою із сильною економікою та можливостями розвитку для молоді. Та не все склалося, як бажалося. Втручання Росії призвело до того, що замість здійснення економічного дива, в наступні роки Україна була вимушена вести війну за свою територію та незалежність. Ми мали залучити кращі розуми світу в розвиток держави, натомість величезна кількість наших громадян загинула у війні або покинула країну.

Бажання змінити світ на краще може бути небезпечним, адже ніколи не знаєш, що краще для

світу. Інколи революційні зміни є просто необхідними, але їхні наслідки завжди непередбачувані. Якщо прослідкувати історію, то можна побачити, що світлі ідеї, з яких починаються революції, часто призводять до темних наслідків. Сплески насилля, війни та чистки серед населення – усе це може стати результатом зміни влади революційним шляхом. Так було і після Великої французької революції, так було і після революції 1917 року в Росії.

Мій прадід Порфирій Тарасенко, як і я, не був революціонером, але наслідки Жовтневої революції торкнулися і його сім'ї.

30 січня 1930 року вийшла постанова ЦК ВКП(б) СРСР «Про заходи щодо ліквідації куркульських господарств». Люди, які мали власне господарство та найманих робітників, стали ворогами народу, з якими радянська влада почала вести активну боротьбу. Саме ця боротьба з приватними сільськими господарствами стала однією з причин голоду 1932-1933 років. Через два роки після виходу постанови ЦК, хвиля розкуркулення наздогнала й мою родину.

Радянська влада розділяла куркулів на декілька типів. Найнебезпечніших, з точки зору влади, розстрілювали. Інших – разом із сім'ями відправляли до Сибіру. А когось просто виселяли на землі поза межами колгоспів, попередньо конфіскувавши майно.

Після одруження з Єфросинією Благою, Порфирій Тарасенко отримав свою частку батьківського спадку

та почав вести власне господарство. Крім старшої доньки Поліни, в сім'ї народився син Яків. Сім'я жила в пристойному на той час будинку, площею близько п'ятдесяти квадратних метрів. Ранньою весною 1932 року в цей будинок прийшли представники радянської влади. Мого прадіда заарештували, а його дружину з двома дітьми, вигнали на вулицю, відібравши все майно на користь держави. На момент розкуркулення молодшому сину Порфирія Якову було близько двох років.

Порфирій потрапив під арешт через донос одного з сусідів. Родина навіть знала, через чий саме. Ця людина прожила на хуторі Тарасенки до вісімдесятих років. Мого ж прадіда відправили у заслання. В Тарасенки він більше не повернувся.

Залишившись навіть без теплого одягу, Єфросинія з дітьми шукала прихистку в сусідів. Як я вже згадував раніше, більшість жителів хутора Тарасенки були родичами. Але ніхто з них не міг прихистити сім'ю куркуля, бо через це ризикували самі залишитися без даху над головою. Поки мати намагалася попідслухуватися про молодшого сина Якова, старша донька Поліна бігала до сусідніх сіл у пошуках житла. Але всі лише глузували з погано вдягнутої п'ятирічної дівчинки, називаючи її куркульською дитиною. Зрештою сім'я знайшла прихисток у сусідньому селі, певно у когось з родичів Єфросинії.

Холод сказався на здоров'ї маленького Яші. Він захворів, як казали, на дифтерію. Останнім його бажанням було скуштувати сала, але навіть це просте бажання неможливо було виконати.

Поки Єфросинія з дітьми намагалася влаштувати побут, Порфирія Тарасенка етапували до місця ув'язнення. Ми не знаємо куди саме його мали доправити, але це точно була дорога в один кінець. Мій прадід розумів це, та не збирався здаватися.

Потяг з ув'язненими йшов лісистою місцевістю. Вночі, на одному з поворотів, коли поїзд скинув швидкість, моєму прадіду якимось фантастичним чином вдалося зіскочити з поїзда та зникнути в гущі лісу. Зупиняти потяг заради пошуку одного чи, можливо, кількох біглеців загрожувало втратою ще більшої кількості ув'язнених, особливо, якщо не знаєш, коли саме вони втекли. Тож мого прадіда ніхто не переслідував. Порфирій скористався шансом і отримав свободу. Дитинство на Сумщині навчило Порфирія добре орієнтуватися в лісах. Тепер перед ним постало питання: що робити далі? Повернутися додому він не міг, бо ризикував знову бути заарештованим, а можливо, і розстріляним. У пошуках нового життя Порфирій Тарасенко подався на Дніпропетровщину.

Що ж сталося з іншими членами родини Тарасенко?

Батько Порфирія Сергій Тарасенко потрапив під насильницьку колективізацію і втратив усе майно, яке здобув протягом життя.

Як казала моя бабуса, розкуркуленням займалися ті, хто не хотів працювати. Це були бідні селяни, які приходили до будинків куркулів у лахміттях, а виходили в модному одязі. Отримавши в руки зброю, комуністи з радістю почали ділити майно ненависних капіталістів. Явище незаконного присвоєння чужого майна було масовим. В архівах я знайшов лист голови Роменського райвиконкому, в якому він жалівся на зловживання при вилученні майна куркулів.

Наймолодшому сину Сергія Омеляну було двадцять три роки, коли родину прийшли розкуркулювати. Як кожен молодий хлопець, він любив гарно вдягатися. Одному червоному активісту в старому обірваному одязі, дуже сподобалися чоботи, в яких був Омелян. Активіст змусив хлопця зняти їх та забрав собі. Інше майно родини також відійшло до рук комуністів, вже на офіційному рівні.

Сергій Тарасенко з дружиною Уляною, двома дорослими синами та трьома маленькими доньками мушили покинути свій будинок і переїхати до найближчого міста – Лебедина.

Тим часом близився 1933 рік. Запаси харчів вичерпувалися. Голод, який почався у середині 1932 року, набрав обертів і люди почали масово помирати.

ВИЖИВАННЯ

Я майже ніколи не відчуваю голоду.

За тридцять років мого життя не було жодного дня, коли б я не з'їв бодай чогось. Моє дитинство пройшло у бідності, та моя сім'я завжди мала їжу на столі.

І хоча я майже ніколи не буваю голодним, я люблю їсти. Мені дуже важко відмовитися від ще однієї порції улюбленої страви, а потім ще від однієї. Я завжди хотів опанувати культуру споживання їжі, коли порції маленькі, а друга страва подається лише після того, як була з'їдена перша. Натомість я звик запихуватися одночасно усім, що стоїть на столі. За тридцять років я так і не навчився вчасно зупинятися їсти.

У ті рідкісні дні, коли я все ж відчуваю голод, я стаю злим та нетерплячим. Я не можу думати ні про що, крім того, чим би поласувати. Я навіть боюся думати про те, на що я міг би піти заради їжі, коли б не мав її місяцями. Залишається сподіватися, що я ніколи не відчую того, що відчували мої пращури у часи Голодомору 1933 року.

— Закрий очі та ковтай! — наказувала Єфросинія Поліні.

Накопавши дощових черв'яків, Єфросинія омивала їх водою та кидала їх у рот своїй п'ятирічній дочці. Дівчина швидко ковтала, щоб не відчувати смаку. Дощові черви, гнилі овочі та знайдені крихти

хліба – те, що врятувало Єфросинію та Поліну від смерті під час Голодомору.

Після збору пшениці Поліна намагалася знайти на колгоспному полі не зібрані колоски. Одного разу її помітив вершник на коні, який охороняв поле, і погнався за нею. Поліна забігла в посадку і лягла під невисоке дерево, густе листя якого укрило собою маленьку дівчинку. Щоб залишатися непомітною, Поліна повинна була лежати непорушно, прибившись до землі. Але нервова система не витримувала напруги й тіло судорожно підіймалося саме. Якби охоронець помітив Полю, він би її стратив, адже за розкрадання колгоспного майна так званий закон «Про п'ять колосків» передбачав розстріл на місці. Та доля усміхнулася моїй бабусі. Як тільки мозок давав тілу імпульс піднятися, важка гілка, яка росла паралельно землі, притискала Поліну, не дозволяючи їй видати себе. Це врятувало мою бабусю від смерті. Вершник не знайшов порушницю і поїхав.

Проблеми з пошуком їжі були й у інших членів родини Тарасенків.

Перед розкуркуленням сім'я Сергія Тарасенка встигла зробити схованку із зерном та медом і якийсь час мала запас їжі. Та щоб дістатися до схованки, синам Сергія доводилося проходити кілька десятків кілометрів вночі, аби залишатися непоміченими та не видати схованку. Запасів вистачило ненадовго, і родині довелося шукати іншу їжу.

Середній син Сергія Савелій був освіченим та талановитим хлопцем. Говорили, що він вмів визначати час за сонцем та зорями, а також підробляти документи. Моя бабуся казала, що Савелій зник, коли йшов через ліс зі своїм братом Порфирієм та відійшов помочитися. Можливо його викрали люди, зацікавлені у його талантах. Та ця версія не є дієздатною, бо на час його зникнення, Порфирій вже жив у Дніпропетровській області. Тож я схильний вірити іншій версії. У пошуках їжі Савелій ходив до сусіднього села красти їжу. Господарі одного з дворів, у який він заліз, помітили хлопця та вбили його. Батьки не змогли навіть поховати сина.

Коли з їжею стало надто скрутно, Сергій Тарасенко поїхав до Харкова, де влаштувався сторожем в одному з тамтешніх закладів вищої освіти. У Лебедині лишилася його дружина Уляна разом із сином Омеляном і доньками: Марією, Галиною та Ольгою.

Уляна померла від голоду. В Омеляна не було змоги навіть зробити труну для матері. Замотавши тіло Уляни в тканину, діти санями відвезли його на цвинтар та поховали в неглибокій могилі, місцезнаходження якої залишається невідомим.

Після смерті матері Омелян мав нести відповідальність за трьох маленьких сестричок. Зрозумівши, що не зможе попіклуватися про них, хлопець відвів сестер до дверей інтернату і лишив

там. Рішення було важким, але правильним: дитячі будинки забезпечувалися принаймні якоюсь їжею і перебування там допомогло дівчаткам вижити.

Після голоду Омелян почав шукати своїх сестер. Як виявилося, в інтернаті дівчат розділили за віком та відправили в різні частини Радянського Союзу. Галина лишалася на території сучасної України. Марію відправили до Туркменської РСР, де вона й залишилася жити. Наймолодшу сестру Ольгу Омелян так і не знайшов. Вона була надто малою, щоб навіть назвати своє ім'я, а тим більше — щоб пам'ятати бодай щось про свою родину. Тож інформацію про неї було неможливо знайти. Вона була маленькою, а отже мала всі шанси потрапити в якусь сім'ю і почати нове життя. Принаймні моя родина завжди хотіла вірити в це.

Віддавши сестер у дитячий будинок, Омелян залишився зовсім один. Він дуже схуд та ослаб. Його могла спіткати доля матері, та фортуна йому посміхнулася — він влаштувався на роботу у колгоспний відгодівельник, де відгодовували худобу. Знайшовши роботу, Омелян зміг забезпечити себе їжею.

Жінки, які працювали з Омеляном, жаліли змученого хлопця і також допомагали йому харчами. У той час він зустрів свою майбутню дружину Домаху, одружившись з якою, оселився у селі Будилка Лебединського району. Згодом він забрав жити до себе і свого батька, Сергія Тарасенка.

Пізніше, коли Омелян відновив фізичну форму та заробив грошей, він знову зустрів червоного активіста, який колись зняв з нього чоботи. Активіст, як і раніше, був одягнений в лахміття, Омелян – у чистий одяг у військовому стилі. Цього разу Омеляну не довелося віддавати своє взуття. Побачивши чоловіка у військовому вбранні, червоний активіст подумав, що той влаштувався працювати до міліції та втік від нього.

Домаха та Омелян Тарасенки

В Синельниківському районі Дніпропетровської області, куди після втечі з-під арешту прибув Порфирій Тарасенко, ситуація з їжею була трохи кращою.

Однією з причин, через які мій прадід подався саме до Дніпропетровської області, стало те, що там жила сестра його дружини – Марфа, яка могла допомогти йому освоїтися на новому місці.

Марфа вийшла заміж за вдівця, який мав двох дітей. Зростаючи без матері, діти були неконтрольовані та знущалися з мачухи. Але їхній батько допоміг Марфі влаштуватися на хлібний завод, що забезпечило родині їжу. Забігаючи наперед, скажу, що зрештою Марфа розлучилася з чоловіком та вийшла заміж за Івана Литвинова, з яким у неї народилася донька Валентина.

Де саме жив і чим займався Порфирій Тарасенко в ті часи – невідомо. Але відомо, що в нього виник роман з місцевою жінкою.

Коли Марфа дізналася про роман Порфирія, вона сповістила про це сестру Єфросинію, передавши, що та має приїхати, якщо хоче зберегти шлюб. Єфросинія так і вчинила.

Побачивши дружину з донькою, Порфирій розірвав стосунки з коханкою. Ходили чутки, що в цієї жінки народився син від мого прадіда. Фактичних же відомостей про її подальшу долю та долю її ймовірного сина немає.

Об'єднавшись, сім'я Порфирія Тарасенка оселилася на хуторі Роздолля у Синельниківському районі Дніпропетровської області. Там і пройшло дитинство моєї бабусі.

ПРИСТОСУВАННЯ

Приказка говорить: «Вживає найсильніший». З наукового погляду більш точним є формулювання: «Вживає найбільш пристосований». Щоб вижити в цьому світі, кожній живій істоті доводиться пристосовуватись до навколишнього середовища та змінюватися відповідно до умов життя.

Мова, якою мене вчила говорити мати, — зросійщений варіант української мови, іншими словами — суржик. «Змішаною» мовою спілкувалися кілька поколінь моєї родини. Пам'ятаю, на свято Святого Василя, яке на той час відзначалося 14 січня, я ходив посівати з віршем, який починався українською мовою, а закінчувався російською. Цього вірша мене навчила бабуся.

У селищі, де я ріс, усі говорили «змішаною» мовою, але, потрапляючи до великих російськомовних міст, ми мусили пристосовуватись до суспільства, що нас оточувало, й переходити на російську.

Моя мама розповідала, як у піонерському таборі російськомовні діти глузували з неї, бо вона вживала слово «голова» (загону) замість «председатель» — і демонстрували, що таке голова та де вона знаходиться.

Вперше я потрапив у повністю російськомовне середовище в п'ять років, коли мати відправила мене до санаторію в місті Євпаторія. Я не мав проблем із

мовою, але пам'ятаю, що вимова деяких слів мене дивувала — вона відрізнялася від тієї, яку я чув удома.

У середній школі я почав їздити на різноманітні гуртки до міста Дніпро, де серед місцевих дітей практикував розмовну російську мову. Коли я вступив до університету, то вже добре володів російською, тож швидко асимілювався в російськомовному середовищі. Після кількох років життя в Дніпрі мені стало некомфортно спілкуватися суржиком.

Я ніколи не підтримував надання російській мові статусу другої державної в Україні. Щоб легітимізувати ідею двох державних мов, часто наводять приклад Канади чи Швейцарії, забуваючи, що ці країни не мають власної мови. В українського народу така мова є — і вона має розвиватися.

Хоча я підтримував статус української мови як єдиної державної, мені було зручно спілкуватися російською та споживати російськомовний контент. Навіть після подій 2014 року ставлення до російської мови в Дніпрі майже не змінилося — ми й далі спілкувалися нею. Дехто навіть свідомо відмовлявся переходити на українську, щоб довести росіянам, що в Україні ніхто не обмежує права російськомовних.

Все змінилося у 2022 році. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну говорити «мовою окупанта» стало дурним тоном. Хоча на початку 2025 року російська мова лишається домінуючою в повсякденному спілкуванні дніпрян, в

публічній площині починає переважати українська. Тепер російськомовним українцям доводиться пристосовуватися до нових реалій, як колись доводилося пристосовуватися україномовним.

Сто років тому моїм рідним теж постійно доводилося пристосовуватися до нових умов життя. Комуś це вдалося, комуś – ні.

У той час, як дочки Андрія та Агафії Благих виходили заміж в інші села, син Федір залишався в рідних Капустинцях разом із батьками. Його дружиною стала дівчина Дуся із сусіднього села Мар'янівка.

В часи колективізації Дуся категорично відмовилася вступати до колгоспу, бо це означало віддати власну землю у колективну власність. Вступати до колгоспів було вигідно лише біднякам, які не мали чого втрачати. Люди, які мали хоч якусь більш-менш пристойну земельну ділянку, не горіли бажанням віддавати свою власність у користування радянському народові. До таких людей належала і Дуся. Вона не хотіла пристосовуватися до нових реалій життя.

Відмова вступати до колгоспу не завадила комуністам конфіскувати врожай, що належав родині. Під час Голодомору 1933 року робота в колгоспі дозволяла отримати хоч якусь їжу – родина Благих втратила таку можливість.

Від голоду в Федора Благого почалися голодні набряки. Він помер. Така ж доля спіткала його батьків.

Під час Голодомору померла й сестра Федора, Євдокія.

У нашій родині поговорювали, що Дуся мала запаси їжі, якими ні з ким не ділилася. Я не дуже вірю в це, а може просто не хочу вірити. Хай там як, вона змогла пережити голод. Живим лишився й син Федора та Дусі – Петро. Його життя врятувало те, що, подібно до сестер Тарасенко, під час голоду він знаходився у інтернаті.

КАЗКА ПРО ПОПЕЛЮШКУ

Напередодні тридцятої річниці незалежності України в селі Майське, що на Дніпропетровщині, відбулося масштабне авіашоу «Вільне небо». Я був одним із п'ятдесяти тисяч відвідувачів цієї події. Найкращі пілоти з різних регіонів країни на легких літаках демонстрували фігури вищого пілотажу. Це було 21 серпня 2021 року. Через пів року більшості з цих пілотів довелося пересісти на військові літаки, щоб відстоювати незалежність України.

Але історія, яку я розповім, пов'язана не з авіашоу, а з місцевістю, де воно відбулося.

Якщо звернутися до Вікіпедії, можна дізнатися, що село Майське Синельниківського району Дніпропетровської області було засноване у 1928 році. До революції 1917 року землі, на яких розташоване село, належали поміщику Леонову, а також великим землевласникам: Косорукому, Піскунову, Левшену, Григоренку, Клочко, Петько та іншим. Саме про останнього йтиметься у цьому розділі.

Неподалік Майського знаходиться село Романівка, в якому на початку XX століття жила сім'я Савченків з двома синами: Самсоном і Єгором та трьома доньками: Галею, Оришкою і Лушею.

Родина Петьків жила в сусідньому селі Єлизавето-Хорошевому. Проїжджаючи повз

Романівку, Григорій Петько часто зупинявся біля криниці, що належала сім'ї Савченків.

За переказами, батько Григорія мав близько тисячі гектарів землі. Цю землю він розділив між трьома синами: по триста гектарів кожному. Вже не знаю, правда то чи ні. Одне можна сказати точно: Григорій був забезпеченою і шанованою людиною в тих краях. Сім'я Савченків також мала своє господарство, але її статки були незрівнянно меншими, ніж у Петьків. Савченки завжди радо зустрічали поважного гостя. Дівчата пригощали Григорія, подавали чистий рушник, щоб той міг вмитися.

У цей період Галя та Оришка були дівчатами на виданні, тож намагалися справити враження на Григорія. Луша була наймолодшою та найскромнішою серед сестер і не брала участі в змаганнях за потенційного нареченого, обходячись простими правилами гостинності.

Одного дня дівчата з родини Савченків почули тупіт копит та дзвін бубонців. Вийшовши на вулицю, вони побачили, що до них наближається оздоблена стрічками та дзвониками упряжка коней Григорія Петька. Стало зрозуміло, що він їде свататися. Але до кого? Галя та Оришка відразу почали робити свої прогнози і кожна сподівалася, що свати їдуть саме по неї.

Жоден прогноз не збувся. Ні Галя, ні Оришка не стали обраницями Григорія. Місцевий принц попросив руки найнепримітнішої із сестер – Луші.

Дівчина прийняла пропозицію і скоро пара відгуляла весілля. Галя та Оришка ще довго заздрили сестрі.

Ось така історія Попелюшки.

Чи буде фінал історії щасливим, залежить від того, де зупинити розповідь. Скоро землі, що належали Петькам, відійшли державі, а ще пізніше і сам Григорій потрапив під репресивну машину радянської влади. Однієї ночі співробітники НКВС посадили Григорія в чорний воронок, після чого ніхто із рідних його не бачив.

P.S. Коли я починав писати цю історію, я не знав імені чоловіка, якого називаю Григорієм. Я знав, що його син Михайло, був хрещеним моєї матері. Я знав також і те, що Михайло Петько присвятив усе життя тому, аби дізнатися подальшу долю свого батька. Щоб отримати посаду з доступом до архівних документів, Михайлу довелося здобути дві вищі освіти. Та чи вдалося йому знайти інформацію про те, що чекало на його батька після арешту – невідомо.

У базі «Реабілітовані історією» я знайшов дані про репресованого чоловіка на ім'я Григорій Михайлович Петько із села Єлизавето-Хорошеве Синельниківського району. Було схоже, що це саме та людина, яку я шукав. Єдине, що не складалося в моїй голові – рік народження. Григорій Михайлович Петько, інформацію про якого я знайшов, народився у 1880 році. Савченко Луша, за моїми підрахунками, мала народитися наприкінці 1890-х. Та чи могла

різниця у віці стати перешкодою для їхнього одруження? Думаю, що ні.

Я попросив свою матір знайти фотографію її хрещеного. Я знав, що на зворотному боці світлини були написані його прізвище та ініціали. Та й тут на мене чекало розчарування. На стертому від часу написі, ледве можна зрозуміти, яка саме буква позначає ім'я по батькові: чи то прописна «Р», чи то прописна «Г». І все ж таки, особисто я схиляюся до другого варіанту.

Петько М. Г. Думаю, я зміг дізнатися долю його батька.

Михайло Петько

Р.Р.С. Григорій Михайлович Петько, робітник сталінської залізниці, був заарештований 17 серпня

1937 року та розстріляний за звинуваченням у диверсійній діяльності. Реабілітований у 1956 році.

БАТЬКІВСЬКИЙ ДІМ

Вперше я ступив на поріг дому свого батька, коли мені було двадцять три роки.

Мої батьки ніколи не були одружені, тож своє прізвище я отримав від матері.

Мого батька звати Євген Гордійович Байрак. Про історію його родини я нічого не знаю. Знаю лише, що він родом з Вінницької області. Після служби в армії Євген переїхав до Дніпра та побудував будинок, у якому живе й досі.

Коли мої батьки зустрілися, їм обом було за тридцять. Євген був батьком-одинаком, який після смерті першої дружини від раку, виховував двох дітей-підлітків: доньку та сина. Він став для дітей і татом, і мамою водночас.

Мій батько – творча особистість. Його спадок складається з сотень неопублікованих віршів. Я теж писав вірші, та для мене поезія – ремесло. Я усвідомлено шукаю красиві слова, найкращу риму. Вірші мого батька інші: це – творчість у чистому вигляді. Нехай вони не багаті на вишукану лексику, та вони справжні. Він не підбирає слів, а просто пише те, що йому диктує підсвідомість.

Як кожен справжній поет, мій батько живе пристрастю. У тому числі й пристрастю до алкоголю.

На момент знайомства з моєю мамою, Євген не мав проблем з алкоголем, але вже тоді полюблив перехилити чарку, виправдовуючи це тим, що горілка

захищає від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. На початку дев'яностих цей міф був досить поширеним.

Іншою рисою справжнього поета, якою володіє Євген Байрак, є непостійність. У цьому я схожий на нього. На відміну від моєї матері, яка працювала лікарем у державній поліклініці, мій батько не мав стабільної роботи, задовольняючись сезонними заробітками на будівництвах. Він гарно готував і мріяв відкрити власний ресторан, та це бажання так і залишилося мрією.

Моя бабуся Поліна спочатку не була проти стосунків моїх батьків, але згодом, намалювавши в своїй уяві майбутнє пари, виступила різко проти цього союзу. Як і кожна мати, Поліна мріяла про найкращого чоловіка для своєї доньки. Євген Байрак не здавався найкращою партією. Коли аргументів проти його кандидатури на роль нареченого не вистачило, Поліна вчинила спробу самогубства, випивши отруту. Проте її вдалося врятувати. Моєму батькові довелося відступити, але було запізно: моя мати була вагітна.

Я познайомився з батьком, коли мені було десять. На той час він розійшовся з черговою дружиною, його старші діти виросли і покинули будинок, а він вирішив, що настав час познайомитися зі мною. Бабуся не була проти нашого з батьком спілкування, але й не підтримувала його.

І все ж таки наше спілкування швидко обірвалося. Одного дня я випадково заблокував свою сім-карту і втратив телефонний зв'язок з ним. Тоді ж скінчилися і його візити.

Коли я навчався на старших курсах університету, в мене виникло бажання познайомитися зі своїми єдинородними братом та сестрою. Я вирішив знайти їх у соціальних мережах. Я не розраховував знайти сестру, бо був впевнений, що після заміжжя вона змінила прізвище, тому зосередився на пошуку брата, але зазнав невдачі. Пошук ускладнювався тим, що крім імен та прізвища, я нічого не знав про брата та сестру. Також я не уявляв, як вони виглядають.

Після кількох невдалих спроб знайти брата, я наштотхнувся на профіль користувачки з ніком, який відповідав реальному імені моєї сестри. Вік, вказаний у профілі, теж збігався. Я написав їй та запитав про її батьків, вона радо відповіла. Ми почали спілкуватися і скоро зустрілися. Так у мене з'явилася сестра та чарівна племінниця. Саме завдяки їм, у свої двадцять три роки, я вперше потрапив у дім свого батька.

Хоча бабуса була проти шлюбу моїх батьків, до мене вона плекала теплі почуття. Саме з бабусею пройшло моє дитинство. Ми гралися, поралися по господарству, дивилися телевізор, вчили вірші та розмовляли. Вона з ностальгією розповідала про своє дитинство на хуторі Роздолля і мріяла повернутися туди, де колись стояв дім її батьків.

Чому моя бабуся з таким теплом згадувала своє дитинство, а я намагаюся забути своє? Можливо, тому що, на відміну від мене, її доросле життя було ще важчим, ніж дитинство, а пам'ять витіснила дитячі травми, залишивши гарні спогади. Одним з таких теплих спогадів було те, як вона, впізнавши батькову ходу за кількасот метрів, бігла зустрічати його з роботи, а він пригощав її цукерками.

Батько був тією людиною, яку Поліна все життя згадувала з любов'ю і ніколи не говорила про нього в негативному контексті. Насправді всі теплі дитячі спогади моєї бабусі були пов'язані саме з батьком. Він завжди намагався порадувати доньку смаколиками, проводити з нею час, допомогти з уроками. Він давав їй тепло та захист, які вона не отримувала більше ні від кого в житті.

Роздолля було маленьким хутором на кілька вулиць, у якому не було власної школи. Щоб вчитися, Поліні потрібно було ходити в сусіднє село за чотири кілометри від дому. Як правило, до школи вона йшла у компанії інших дівчат. Та одного зимового дня здійснюлася хуртовина, і її подружки лишилися вдома – Поліна пішла до школи сама. В той час вона навчалася у четвертому класі. Після уроків, вчителька Галина Максимівна запропонувала Поліні переночувати в неї, щоб дівчина не йшла додому одна, та Поля відмовилася.

У цей час батько запряг коня та поїхав до школи, щоб забрати доньку, але спізнився: дівчинки в школі вже не було.

Шлях додому простягався через лісисту місцевість. Темніло рано, а хуртовина не вщухала. Маленькій Полі довелося пробиратися через глибокий сніг. У якийсь момент вона зрозуміла, що заблукала.

Батько довго шукав доньку, але так і не зміг знайти. Зрештою він повернувся додому.

Настала ніч. Знесилена та змерзла Поліна вже не могла йти в пошуках своєї домівки. Тоді вона лягла спати серед лісу. Дівчинка вже не відчувала холоду, навпроти, їй здавалося, що по її тілу проходить тепло. Вона б замерзла в снігах, якби не випадок.

Поліна вже засинала, коли почула спів півня. Розумівши, що поблизу село, дівчина підвелася та пішла на цей спів. Скоро вона була вдома. Так півень урятував життя моїй бабусі.

Коли Поліна повернулася до батьків, вона ледве могла рухатися. Взуття примерзло до ніг дівчинки. Зняти його вдалося лише разом зі шкірою. Після цього випадку Поліна до школи вже не повернулася.

Моя бабуся не змогла закінчити і чотирьох класів, але потяг до знань залишився з нею назавжди. Вона любила читати, хоча й не мала для цього достатньо часу. Особливо її надихали книжки про перемоги. Мабуть, цей факт, як ніщо інше, характеризує її характер.

На межі тридцятих та сорокових років сім'я Тарасенків не могла похизуватися великими доходами. Колись заможні селяни перетворилися на звичайних радянських громадян, які ледве зводили кінці з кінцями. Хатинка на Роздоллі була куди біднішою за будинок в Тарасенках, а Поліна мала лише одну сукню на всі випадки життя. Ця сукня так набридла дівчині, що та мріяла її порвати, аби батьки купили нову. Але сукня була пошита з такого матеріалу, що порвати її було важко навіть у найекстремальніших умовах.

Поліна хотіла гарно виглядати і якщо купити одяг було занадто дорого, то дівчина вирішила навчитися шити його сама. Одного дня вона прийняла рішення вступити до ремісничого училища та стати швачкою. На той момент Поліні не було й тринадцяти років, тож батьки не підтримали доньку в її прагненні здобути професію. Тоді вперта дівчина втекла з дому та поїхала до міста, розраховуючи на те, що зможе отримати місце в гуртожитку. Цим планам не судилося збутися: батьки знайшли доньку, повернули додому та покарали її.

Після цього інциденту батько оновив Поліні гардероб, але мрія дівчини отримати професію так і залишилася мрією. Усе подальше життя моєї бабусі довелося працювати на дуже важких низькокваліфікованих роботах.

Портрет юної Поліни Тарасенко

ВІЙНА

В моєму дитинстві слово «солдат» було синонімом мужності, і коли маленького хлопчика називали солдатом, це звучало як комплімент. Зараз в Україні, щоб похвалити хлопчика за стійкість чи сміливість, частіше кажуть «справжній козак», але моє дитинство проходило під впливом радянської спадщини, тому образ солдата був популярнішим за образ козака.

Наприкінці дев'яностих років XX століття моє виховання не надто відрізнялося від радянського. Я ріс на старих воєнних фільмах, назви яких більшість моїх одноліток навіть не чула. Разом з народними казками, я слухав історії про піонерів-героїв. У свої п'ять років я вже мріяв стати солдатом та здійснити подвиг, що б це не означало.

Коли я навчався у третьому класі, тодішня дружина мого дядька Олексія подарувала мені радянську жіночу гімнастерку, військові чоботи та офіцерські погони. Жіноча військова форма була саме в пору дев'ятирічному хлопцеві. В цій формі з капітанськими погонами, в армійській фуражці мого дядька та з бабусиною медаллю «Діти війни», я ходив на парад Перемоги 9 травня.

На початку двохтисячних років ставлення до радянського спадку в Україні почало змінюватися. Тепер замість Василя Чапаєва та Георгія Жукова, героями стали Іван Мазепа чи навіть Степан Бандера, які завжди сприймалися московською владою як

зрадники та злочинці. Набирали популярності американські бойовики і образ військового в моїй голові почав змінюватися з радянського на сучасний. Одночасно з цим вийшли російські телесеріали «Солдати» та «Кадетство», які захопили не лише російських, а й українських глядачів. Особисто я, як і мільйони інших українців, навіть не замислювався, що ці серіали зображують потенційно ворожу армію. І, звісно, я хотів бути схожим на екранних героїв.

Я жодним чином не ототожнював себе з російською нацією і дуже здивувався, коли дізнався в школі, що більшість населення українського Криму – етнічні росіяни. При цьому я вважав російський та український народи братськими, такими, які мають підтримувати один одного в усьому.

Коли почалася російсько-грузинська війна, ми з моїм дядьком Олексієм відпочивали на морі. Тоді я дуже дивувався, чому він лається на Дмитра Медведєва, коли дивиться новини, та називає російського президента карликом з наполеонівськими комплексами. У свої тринадцять років я не міг допустити думку, що братська Росія здатна на невинувдану агресію щодо сусідньої держави.

У нульових роках ХХІ століття на українському телебаченні виходили російські фільми про війну в Чечні та Афганістані. Я не задумувався над тим, чому герої цих фільмів вбивають один одного. Мене просто захоплювали перестрілки, у яких сміливі солдати знищують терористів з гір. Я хотів бути

таким, як вони, коли виросту, – крутим солдатом, якого не бере куля.

А ще був фільм Рембо 3, у якому колишній герой В'єтнамської війни хоробро боровся з радянськими солдатами в Афганістані. Скажу вам по секрету: я був на боці головного героя, хоча він і знищував тих, кого в інших фільмах, які я дивився, зображували героями. Виявилося, що у війні в Афганістані було не все так однозначно.

В моїх дитячих мріях про військову кар'єру не було місця думці про смерть. Як і більшість хлопчиків, я хотів стріляти з автомата, але не усвідомлював, що ці постріли здатні відібрати чиєсь життя. У кіно навіть смерть красива: солдат у шинелі лежить, розкинувшись, посеред поля і тримає гвинтівку в руці. Інша справа смерть під час справжньої війни, коли обгорілі рештки тіл легко сплутати з розплавленими запчастинами БМП, а кишки загиблих солдатів звисають з гусениці танка.

Пам'ятаю, як у молодшій школі я захоплювався київським князем Святославом Ігорьовичем, який, за легендою, оголошував війну сусідам фразою «Іду на Ви». В той період США почали війну з Іраком і я порівнював цю війну з війнами, оголошеними Святославом Хоробрим. Також я пам'ятаю і те, яке враження на мене справило відео страти Саддама Хусейна. Тоді я подумав, що ні за які гроші не вбив би людину. Але чомусь навіть після цього я не замислився про те, що на війні кожного дня

відбуваються вбивства. Звісно я знав, що люди на війні гинуть, але моя дитяча свідомість не могла сприйняти реальність смерті в бою. Інколи мені здається, що більшість людей, які підтримують війну, мають таке ж інфантильне сприйняття світу, як я у вісім років.

Навіть коли я усвідомив, що війни несуть за собою смерть, я все одно не сприймав їх як щось однозначно негативне. В старшій школі я цікавився такими постатями як Наполеон Бонапарт та Олександр Великий і не вбачав у їхніх діях нічого, щоб виходило за рамки моєї моралі. Скоріше я бачив у цих людях велич, до якої варто прагнути.

В одинадцятому класі я написав есе, в якому спростував твердження «Людина та війна – речі несумісні». В ньому я обґрунтував ідею про те, що війна є природним для людей процесом. Це есе вчителька зачитала перед усім класом, як приклад гарної роботи. З моїми творами таке ставалося не часто.

Я й досі вважаю, що жага до війни є частиною людської природи, тільки тепер я хочу, щоб люди навчилися стримувати цю жагу.

У 1938 році в родині Порфирія та Єфросинії Тарасенків народилася донька. Одинадцятирічна Поліна поставила батькам ультиматум:

– Назвіть її Галею, або я не буду про неї піклуватися!

Так в моєї бабусі з'явилася сестра Галина.

А через рік почалася Радянсько-фінська війна і батька двох дівчаток мобілізували.

Однієї ночі Поліні наснився дивний сон. Щоб розгадати його, дівчина звернулася до сусіда на прізвище Скрицький, якого місцеві жителі вважали відуном. Вислухавши Полю, дід Скрицький сказав: «Йди зустрічати батька, – він вже на порозі».

Коли Поліна прийшла додому, батько дійсно вже чекав на неї. Зимова війна закінчилася раніше, ніж Порфирій доїхав до фронту і чоловік повернувся до родини.

У 1941 році Єфросинія знову завагітніла. Житлове питання для сім'ї Тарасенків назрівало вже не перший рік і родина мала певні накопичення. Вагітність дружини стала поштовхом для мого прадіда придбати більше житло. Він вже вніс заставу за будинок в місті Синельникове, але сім'ї Порфирія не судилося переїхати до нової оселі. Німецько-фашистські війська вторглися на територію Радянського Союзу і мого прадіда мобілізували знову.

Зрозумівши, що не зможе ростити дитину без батька та ще й в умовах війни, Єфросинія зробила аборт. Термін вагітності був великим і в дитини вже навіть формувалися нігтики. Це був хлопчик. Тринадцятирічній Поліні довелося власноруч поховати ненародженого братика.

Відомості про службу Порфирія Тарасенка є дуже туманними. Один солдат стверджував, що бачив мого прадіда на Донбасі та міняв у нього продовольство на

махорку. Порфирій не кутив, тому тютюн, який видавали кожному солдату, обмінював на цукор чи інші продукти.

Останній раз Порфирія бачили під Сталінградом, коли той переправляв велику рогату худобу через річку Волгу.

Літом 1942 року, під натиском німецьких військ, радянське командування наказало евакуювати худобу на безпечні території, підконтрольні СРСР. Транспортування тварин через річку було одним із етапів евакуації, який ускладнювався постійним бомбардуванням з боку Люфтваффе. Зрештою ця рятувальна операція допомогла зберегти поголів'я худоби, але після цього про мого прадіда відомостей з фронту не надходило.

Порфирій Тарасенко пропав безвісти.

Коли в травні 1945 року вся країна святкувала перемогу над фашистськими загарбниками, Поліна плакала, бо її батько не повернувся з війни.

Приблизно за рік до бабусиної смерті, їй наснився сон, ніби батько буде для неї будинок. Хочеться вірити, що вони знову разом.

Друга світова війна забрала життя й Омеляна Тарасенка. Він загинув під час форсування Дніпра. У нього залишилися дружина Домаха та маленький син Володимир.

Боротьба з німецько-фашистськими загарбниками йшла не лише на передовій, а й у тилу. Поки німецькі

війська просувалися на схід, на окупованих територіях почали діяти партизанські загони.

Бабуся Домаха казала моїй мамі, що в лісах Сумщини було не стільки партизанів, які боролися з ворогом, скільки чоловіків, які ховалися від війни. Про цей факт не прийнято говорити, про це не писали в підручниках з історії, але я впевнений, що це правда. Та хоч би що там було, партизанський рух в Україні був потужним і відіграв важливу роль у перемозі над фашизмом.

У часи Другої світової війни такого поняття, як волонтерство не існувало, проте цивільні люди гуртувалися і допомагали захисникам, хто чим міг. Єфросинія Тарасенко з донькою Поліною також робили свій внесок у перемогу, годуючи партизанів.

Сьогодні приготування майже будь-якої страви займає в мене не більше години. В моєму розпорядженні є газова плита, вода та світло, а також супермаркет за сто метрів від квартири. На початку двохтисячних років все було набагато складніше. У нашій літній кухні стояла плита з газовим балоном, та, як ви розумієте, користувалися ми нею лише влітку. В холодні періоди року ми готували їжу на звичайній дров'яній печі. Бабуся завжди піклувалася про те, щоб у нас був запас дров та вугілля. У її дитинстві таких запасів не було, і навіть папір, щоб розвести вогонь, був у дефіциті.

Щоб мати могла приготувати їжу для партизанів, Поліна повинна була прокинутися о четвертій ранку

та назбирати сухих пучків перекотиполя, якими топили піч. Коли кілька спроб Єфросинії розбудити дочку вранці виявлялися марними, вона вдавалася до останнього аргументу.

– Щоб ти навіки заснула! – кричала Єфросинія дочці.

Ці слова були для Поліни немов удар струмом. У цю ж мить вона вскакувала з ліжка та бігла збирати перекотиполе.

На відміну від стосунків з батьком, стосунки Поліни з матір'ю були складними. Єфросинія була жінкою низького зросту та важкої долі, скупую на ніжність та щедрою на прокльони. Вона любила своїх дітей, піклувалася про них, але не мала уявлення про дитячу психологію. Та що там? Єфросинія не знала навіть основ психоаналізу Зігмунда Фрейда й не могла уявити, що всі наші проблеми йдуть із дитинства. Сподіваюся, що суворий читач не засудить її за це. Єфросинії доводилося виховувати дітей так, як виховували її саму. В цьому вона не відрізнялася від інших жінок свого покоління.

Попри відважну боротьбу населення із загарбниками, родині Тарасенків довелося жити під німецькою окупацією.

Коли я говорив із бабусею дружини, яка жила на заході України, вона розповідала про німецьких солдатів як про педантів. У роки війни вона була надто маленькою, щоб щось пам'ятати, але зі слів матері та інших старших жінок, вона сформувала

образ німців як досить інтелігентних людей, які сліdkували за чистотою одягу та своєї постелі. Зовсім іншими в її розповідях поставали радянські солдати, для яких воші були нормою та які, напившись горілки, чіплялися до місцевих жінок.

Моя бабуся Поліна бачила все інакше. Будучи дівчиною-підлітком вона обурювалася, що німці можуть йти вулицею та, нікого не соромлячись, випускати газу. В українській культурі такі вольності були неприйнятними.

Німецькі солдати здійснили групове зґвалтування однієї з подруг Поліни, після чого ментальне здоров'я тієї дівчини похитнулося. Щоб вберегти доньку від домагань з боку окупантів, Єфросинія вимазувала Поліну сажею та розтирала соплі по її обличчю, одним словом, робила її огидною для педантичних німців.

До подібних хитрощів моя бабуся вдавалася і під час відбору німцями оstarбайтерів. Щоб не потрапити на примусові роботи до Німеччини, Поліна капала в очі мильний розчин: набряклі очі, які весь час сльозилися, відлякували німців.

Хоча Поліну з матір'ю не депортували до Німеччини, їм все одно доводилося працювати на окупантів: готувати їжу, патрати гусей, прати...

Попри війну, життя тривало. Поліна навіть завела домашню тваринку – дикого зайця, якого їй вдалося власноруч спіймати, коли той ховався в кущах. Дівчина тримала пухнастика під своїм ліжком.

У 1943 році, коли нацистська армія почала відступати, німецькі солдати підпалили село. Вогонь охопив і будинок сім'ї Тарасенків. Підпал відбувся вночі, коли сім'я спала. Відчувши запах диму, Поліна прокинулася і кинулася рятувати матір та сестру Галю. Двері були охоплені вогнем і вийти через них було неможливо. Тоді Поліна розбила вікно і виштовхала в нього матір із сестрою, після чого вилізла сама. Рятувати зайця часу не було.

Полишивши згорілий будинок, сім'я переїхала до селища Іларіонове, де побудувала невеличку хатинку, стіни якої були викладені з лампачів, а дах — з очерету.

Усе життя моя бабуса не могла забути Роздолля. Напевне вона сприймала хутір як місце зв'язку зі своїм батьком, тому мріяла повернутися туди. Їй це вдалося лише у 2006 році, коли разом із донькою, двома синами та онуками, вона відвідала місце свого дитинства. Це була остання далека подорож моєї бабусі. І все ж її мрія здійснилася.

ГЕРОЇЗМ

Чого точно не буде в цій книзі – романтизації війни. Мої предки були воїнами, та чи хотіли вони цього? Впевнений, що маючи вибір, вони б обрали інший шлях. Колись я вважав, що війна – місце, де люди проявляють свої кращі якості: відвагу, витривалість, самопожертву. Вважав, що армія породжує справжніх чоловіків, здатних стати опорою для своєї родини. Я мріяв стати героєм війни, не розуміючи, що за цим статусом ховається смерть: твоя або твоїх ворогів. Сьогодні я не бачу у війні жодної романтики. Я бачу в ній кризу людяності, хаос і смерть. Найбільш героїчне, що можна зробити – не допустити війни.

Після анексії Росією Криму та початку бойових дій на Донбасі, я відчував, що маю захищати свою країну. До того ж я не полишав ідею стати політиком і вважав, що державні діячі мають бути прикладом для інших. Досвід військової служби міг стати красивим розділом моєї біографії. При цьому в мене не було бажання залишати навчання в університеті. Ба більше, я готувався до вступу на заочне відділення іншого навчального закладу, щоб паралельно з навчанням на маркетингу, здобути освіту журналіста.

Бажання залишатися в університеті вимагало пошуку альтернатив у плануванні військової кар'єри. Такою альтернативою могла стати військова кафедра, але мене не допустили навіть до вступного іспиту.

Коли я подавав документи для вступу, мені дали зрозуміти, що надають перевагу студентам технічних спеціальностей, а не маркетингологам. Фінальну ж причину відмови мені не повідомили. Ідея стати офіцером запасу провалилася.

Влітку 2015 року я знайшов інший спосіб здобути військові навички, не вступаючи до війська. Тоді я приєднався до 14 запасного батальйону Добровольчого українського корпусу «Правий Сектор» (ДУК ПС), який базувався у місті Дніпро.

Як зрозуміло з назви, Добровольчий український корпус був тією організацією, участь у діяльності якої була виключно добровільною. Це було ледь не єдине військове формування, яке на той момент не підпорядковувалося офіційним силовим структурам, як то Національна гвардія чи Міністерство внутрішніх справ. Ми не укладали жодних письмових угод, що дозволяло в будь-який момент залишити організацію.

Вступаючи до ДУК, я не планував їхати на передову, допоки це не стане необхідністю. У середині 2015 року фронт був більш-менш стабільний і, хоча ризик ескалації існував, я не вважав свою участь у бойових діях критично важливою. На той момент я вже розумів, що ні фізично, ні морально не готовий воювати. Що тут скажеш? Піхотинець з арахнофобією – не найефективніша бойова одиниця. Але прагнення відчувати себе справжнім чоловіком, героєм, досі жило в мені. Метою мого вступу до

запасного батальйону ДУК була військова підготовка на випадок початку бойових дій на території Дніпропетровської області. Такого явища, як територіальна оборона на той момент не існувало, тому запасний батальйон ДУК був тим єдиним варіантом, який мені підходив. Дивлячись з висоти років на себе двадцятирічного, свій вступ до запасного батальйону я вважаю результатом наївних підліткових ідей. Моя тодішня мотивація тепер виглядає дещо комічною. Я не хотів воювати, я не хотів вбивати й тим більше я не був готовий померти. Я хотів просто відчувати себе солдатом, бути хоч якось причетним до статусу військового.

Раз на два тижні для членів запасного батальйону проводили вишколи з тактичної та медичної підготовки. Ці вишколи не можна порівнювати з повноцінною бойовою підготовкою, яка відбувалася на навчальній базі ДУК. Це були тригодинні заняття, де нас вчили правильно тримати зброю в руках, розбирати муляж автомата, ховатися від вибуху навчальної гранати, а інструктори з медичного батальйону «Госпітальєри» проводили майстер-класи з першої медичної допомоги пораненим. Це було цікаво, але недостатньо для виживання під час бою.

Я не розділяв радикальні погляди Правого Сектору як організації. Після Революції гідності я сподівався на перемогу закону, і агітаційний плакат у стилі «Мент – твій ворог», який висів у офісі ДУК, мене дещо обурював. Але знаючи про протистояння

Правого Сектору з міліцією часів Януковича на Майдані, я намагався не звертати увагу на подібні речі.

Вступаючи до Добровольчого українського корпусу, я взагалі не був у контексті діяльності українських націоналістичних організацій. Мене дивувало навіть те, що, звертаючись до побратимів, члени ДУК перед позивним додавали слово «друг», як то друг «Дядько», друг «Панк» чи подруга «Роксі».

Сьогодні це може здатися дивним, але в 2015 році члени націоналістичного руху в Дніпрі говорили російською мовою. А ще в українській націоналістичній організації нашими інструкторами були: друг «Поляк», друг «Єврей» та друг «Латиш». Останній дійсно був добровольцем із Латвії.

Я пробув членом Добровольчого українського корпусу близько двох місяців і окрім вишколів та допомоги з розвантаженням гуманітарки, не брав участі в справах батальйону. Восени 2015 року мені запропонували поїхати на пункт пропуску Чонгар, щоб взяти участь у блокаді Криму. Я відмовився. Після цього наш контакт із Правим Сектором обірвався. А через кілька місяців із Правого Сектору вийшов і сам його засновник Дмитро Ярош.

Приблизно через рік після того, як я покинув Добровольчий український корпус, я зустрів свого колишнього інструктора, друга «Поляка», в своєму університеті. Він був членом журі на міжфакультетській грі Клубу веселих та кмітливих.

Виявилося, що в цивільному житті друг «Поляк» був автором і актором однієї з відомих команд КВК. Деякі з учасників цієї команди є популярними в Україні коміками й сьогодні. «Поляк» обрав дещо інший шлях.

За наступні кілька років моє світосприйняття дуже змінилося. З державника я перетворився на ліберала, для якого людське життя є найвищою цінністю. Коли почалася повномасштабна війна Росії з Україною, я хотів лише одного – щоб цей жах закінчився якомога скоріше, а українці припинили гинути.

Я вдячний долі, що принаймні до тридцяти років, не став героєм війни. До Олексія Савченка доля була не такою прихильною.

Олексій разом зі своїм братом Іваном залишилися сиротами, коли їхні батьки Самсон та Килина померли під час Голодомору 1933 року.

Після тривалого голодування людині необхідно споживати їжу обережно та дозовано, щоб не перевантажити шлунково-кишковий тракт. Та коли Самсону Савченку вдалося знайти м'ясо, він жадібно накинувся на нього і не зміг зупинитися. Організм не витримав і чоловік помер.

На момент смерті батьків, Олексію було дванадцять років, Івану – шість. Хлопців взяла на виховання їхня тітка.

Олексій Савченко опинився на фронті одразу після вторгнення німецьких військ на територію СРСР. Загін Олексія стримував німецький наступ на

Сталінград. В бою Олексій втратив ногу, але продовжував вести кулеметний вогонь з укріплення.

Не витримавши натиску з боку німецької армії, загін мав відступати. Поранений Олексій лишився на позиції прикривати товаришів по службі.

Відступаючи, побратими Олексія ще довго спостерігали, як з позиції ведеться кулеметний вогонь, допоки не відійшли на занадто велику відстань, щоб щось розгледіти.

Одного дня родичі Олексія отримали записку, у якій повідомлялося, що чоловік потрапив у полон і його везуть до Німеччини через місто Синельникове. Прибігши на залізничну станцію, родичі намагалися викупити Олексія з полону, але начальник потягу відмовив зі словами: «Я б вам віддав будь-кого з поїзда, але цього наказано доставити до Берліна». Подальша доля Олексія Савченка невідома. Жодних нагород, жодних згадок у воєнних архівах, він так і залишився невідомим героєм.

ЛЮБОВ

25 травня 2025 року.

Третя річниця мого весілля.

Три роки. Кажуть, що саме стільки живе кохання.
Чи справді це так?

У середньому три роки потрібно парі, щоб зруйнувати в своїй уяві казковий образ обранця і зрозуміти, що поряд знаходиться не принц на білому коні і не прекрасна фея, а жива людина, зі своїми сильними та слабкими сторонами. Загадки, які так хотілося розгадати на початку відносин, вже розгадано і перед нами постає по-справжньому оголена людина, не в фізичному, а в духовному сенсі. Тепер необхідно прийняти факт, що наш партнер у своєму природному стані може виглядати не так, як ми собі уявляли.

Сила, яка колись притягувала закоханих один до одного, тепер відштовхує їх і змушує будувати власні кордони. Спрацьовує захисний механізм, який не дозволяє об'єктам, що швидко рухаються назустріч один одному, зіштовхнутися та вибухнути, утворивши чорну діру.

Три роки необхідно людині, щоб усвідомити, що її друга половинка – окрема особистість з власними бажаннями та унікальним світоглядом. Не змігши прийняти це, люди розлучають, прийнявши – починають любити по справжньому.

Усі три роки нашого з дружиною шлюбу пройшли в умовах війни. Ми жодного дня не були сімейною парою, яка могла просто насолоджуватися моментом та мріяти про світле майбутнє. З першого дня шлюбу нам довелося постійно перебувати в страху за власне життя та життя партнера. І нехай фронт був за кілька сотень кілометрів від нас, дві російські ракети впали поряд з нашим будинком. На щастя, ми та наше житло вціліли.

Весною 2025 року від російської атаки постраждала будівля університету, де я колись вчився. Ударна хвиля завдала ушкоджень будинку поруч з ним. Це був той будинок, у якому ми з нареченою орендували житло напередодні одруження. У ньому ми планували весілля, у ньому моя наречена вишивала весільний рушник, у ньому ми зустріли війну. І нехай ми вже давно живемо в цьому будинку, він все одно займає важливе місце в наших з дружиною серцях, адже саме там пройшли найщасливіші дні нашої пари. А тепер цей будинок понівечено.

Із самого початку сімейного життя війна постійно впливала на наше подружжя та випробовувала наші стосунки. Але завдяки любові, увесь цей час ми були разом і підтримували один одного.

Любов – почуття, яке змушує нас ставати кращими та робити кращим світ навколо. Вона спонукає піклуватися про іншого, часто жертвуючи своїм комфортом, а то і життям. Любов є тим світлом, яке

руйнує темряву та допомагає людству вижити у найскладніші часи. Така любов була і в житті Поліни Тарасенко.

Навіть через дев'яносто років Голодомор 1933 року є популярною темою в українському інформаційному просторі – на відміну від голоду 1946–1947 років, про який засоби масової інформації майже не згадують. Для моєї ж бабусі сорок сьомий рік видався ще важчим за тридцять третій. Її організм функціонував на межі своїх можливостей. В якийсь момент Поліна почала пухнути від голоду, а її тіло сочилося сукровицею.

Можливо моя бабуся не пережила б голод, але її врятувала любов. Поліна зустріла чоловіка, який відчув симпатію до неї та допоміг їй влаштуватися на роботу в пункт громадського харчування, де працював сам. В ті часи деяким працівникам державних установ надавалася допомога у вигляді сухого пайка і завданням Поліни було розносити його по домівках.

Пайок не був повноцінною їжею, здатною забезпечити людину необхідними вітамінами та мінералами. Це був шматок хліба чітко нормованої ваги, який держава надавала для того, щоб людина просто не померла від голоду. Скибки хліба було замало, щоб зберегти життя людям.

На початку 1947 року доставляти хліб було майже нікому. Ледь не в кожному будинку, куди заходила

моя бабуса, вона бачила тіла померлих людей. Інколи цілих родин.

За свою роботу Поліна отримувала власний шмат хліба, від якого їй часто доводилося відмовлятися, щоб нагодувати маму з сестрою. Так любов моєї бабусі врятувала родину. Деякі її колеги не ділилися їжею з родичами – ті помирали.

Одного разу, коли Поліна несла пайок, її хотів пограбувати сусід, та жінці вдалося втекти. Пізніше цей чоловік приходив свататись до моєї бабусі, але та, з очевидної причини, відмовила.

Що ж до чоловіка, який допоміг Поліні з роботою – він теж хотів одружитися з нею. Дівчина відмовила через те, що той був євреєм. Ні, моя бабуса не була антисеміткою. Просто вона на власні очі бачила, як у часи Голокосту німці страчували євреїв, і боялася, що така ж доля може спіткати її чоловіка та дітей. Проте вона все життя була вдячна цьому чоловікові за допомогу.

Наприкінці сорокових років Поліна зустріла найбільше кохання свого життя. Її обранцем став Олексій Сіроух. Пара побралася та побудувала будинок поряд із хатиною Єфросинії. У 1950 році Поліна народила первістка. Сина назвали на честь батька – Олексієм.

Олексій Сіроух-старший був родом із Мордовії. У підлітковому віці він утнув щось протизаконне, після чого став втікачем та якийсь час жив у лісі, де прибився до місцевої банди. Гаряча кров не

дозволяла Олексію сидіти на одному місці й після Другої світової війни він опинився в Дніпропетровській області. Там він і зустрів мою бабусю.

Поліна палко закохалася в поганого хлопця. Уважний читач вже міг зрозуміти, що моя бабуся була стійкою жінкою, яка на своєму віку бачила багато жахів. Але коли Поліна побачила свого чоловіка з іншою жінкою, вона втратила свідомість.

Погане відношення Олексія до Поліни проявлялося не лише у зрадах. Одного разу під час сварки, він скинув вагітну дружину з горища.

Вже після народження дитини, коли дружина та син спали, Олексій, чи то спеціально, чи випадково, перекрив димохід та пішов із дому. Коли Поліна прокинулася, вона ледве могла рухатися. Жінка надихалася чадного газу і була не в силі допомогти синові, який спав в іншій кімнаті. Ледь пересуваючись, Поліна змогла дістатися будинку своєї матері, який знаходився за сорок метрів, та повідомила, що в хаті залишилася дитина і, певне, вже померла. Коли Єфросинія зайшла в будинок, маленький Олексій був живий та, навіть, притомний.

Олексій Сіроух та Поліна Тарасенко пробули разом близько трьох років, після чого їхнє кохання померло, і вони розлучилися. Наступного разу Поліна бачила колишнього чоловіка через два десятиліття, саме перед одруженням сина, але попросила Олексія не приходити на весілля.

ЧОЛОВІЧІ РОЗВАГИ

Я люблю гаяти час за грою в шахи. Благо, за допомогою інтернету я можу знайти собі суперника в будь-який момент. Пересування фігур по дошці мене розслабляє, навіть якщо ця дошка віртуальна.

Мене не можна назвати сильним шахістом. Вже довгий час на сайті Chess.com я не можу підняти свій рейтинг вище дев'ятисот очок. Як тільки я досягаю цієї позначки, мій рейтинг починає стрімко падати. Та я продовжую грати, просто заради задоволення.

Своїй любові до гри в шахи я завдячую хрещеному батькові. Коли я навчався у десятому класі, ми проводили багато годин за грою. Я так жодного разу й не зміг перемогти його, але саме тоді я почав розуміти суть цієї гри. До цього я знав лише як рухати фігури.

Я граю імпульсивно, розраховуючи на такі ж імпульсивні ходи суперника. Навчаючись у старших класах, я грав ще гірше, ніж тепер, але це не завадило мені взяти участь у міжшкільному турнірі з шахів, де змагалися команди загальноосвітніх закладів Синельниківського району.

У фіналі турніру я був близький до перемоги, але не зміг поставити супернику мат. Інші два члени моєї команди програли свої партії. Наша школа посіла друге місце.

Любов до шахів у мене спадкова. Мій дід Іван Самсонович Савченко також любив грати в шахи і

також брав участь у турнірах. Він мав представляти Синельниківський район на турнірі УРСР, але відмовився від участі, бо не мав пристойного одягу.

Іван Савченко вчився грати в шахи у професійного шахіста, з яким служив у одній роті під час Другої світової війни. На відміну від мене, він грав розважливо, прораховував кілька ходів наперед і скоро міг позмагатися з професіоналом.

Одного разу гра в шахи Івана з Гросмейстером стала причиною дуелі. Один із гравців звинуватив іншого в нечесній грі. Залагодити конфлікт словами не вдалося і тоді чоловіки вирішили, що існує лише один спосіб захистити власну честь – стрілятися. Іван та Гросмейстер вже розійшлися по бар'ерах, коли хтось з товаришів по службі доповів полковникові про інцидент і той прибіг та відправив дуелянтів на гауптвахту.

Після війни Іван Савченко не полишив гру в шахи. Хоча він так і не поїхав на всереспубліканський турнір, Іван продовжив свою кар'єру шахіста на місцевому рівні, організовуючи турніри серед сусідських чоловіків. Призом за кожну виграну партію виступала чарка горілки. Кожен з учасників турніру мав принести свою пляшку самогону, з якої, в разі програшу, наливав чарку переможцю. Щоб дати шанс на виграш своїм суперникам, Іван Савченко завжди грав без королеви.

Після гри, осушивши кілька тріумфальних кубків, Іван Самсонович забирав свою невідкорковану

пляшку самогону та повертався з нею додому. Наступного дня він знову приносив цю пляшку на турнір. Якщо ж найближчим часом гра не планувалася, Іван міг просто пригостити випивкою місцевих мужиків.

Так розважався мій дід у п'ятдесятих-шістдесятих роках XX століття.

ЗАЛЕЖНІСТЬ

Свобода довгий час була головною цінністю мого життя. Саме до неї я прагнув найбільше.

Колись я вважав, що свободу дають гроші та влада. Потім зрозумів, що з грошима та владою приходять як додаткові можливості, так і додаткові обмеження. Людина з великим капіталом починає залежати від речей, які вона має, від стилю життя, який вона веде, від обов'язків перед підлеглими та партнерами, від своєї репутації, а в особливо складних випадках – від власної охорони. Зрозумівши це, я почав вдаватися в іншу крайність та віддався ідеї, що найбільш вільна людина – аскет, який ні до чого не прив'язаний. Ця думка також виявилася хибною. Людина, яка нічого не має, втрачає безліч можливостей, доступних за гроші. Така людина не може обрати життя в розкішному будинку або подорожі бізнес-класом, адже не має достатньо фінансів для цього. Її свобода обмежена доходом.

Подібна ситуація складається і в соціальній сфері. Людина, яка має багато друзів та родичів, так чи інакше, емоційно залежить від них. Самотня ж людина може не зважати на думку близьких, але при цьому втрачає можливість отримувати їхню підтримку та переживати яскраві моменти разом з ними. Така людина не вільна у своєму виборі, бо просто не може обрати час з близькими, адже їх в неї немає.

Який би шлях ми не обрали, неможливо отримати абсолютну свободу. Як казав хтось із великих: «Найвища свобода – це можливість обирати краще рабство».

Мені пощастило народитися у країні, яка належить до демократичного світу. В країні, де свобода слова та волевиявлення гарантуються Конституцією. Я народився вже не в тій державі, де жила моя бабуся, яка боялася говорити про політику навіть за зачиненими дверима, бо, як вона казала: «І стіничують». Я ріс у світі, який прагнув до відкритості, глобалізації та плюралізму, в світі, де кожна людина сама визначає, ким їй бути. Здавалося, що тепер люди стали вільними, як ніколи раніше. Крихкість цієї свободи моє покоління відчуло у 2020 році, коли по всьому світові почали діяти карантинні обмеження через пандемію COVID-19.

Відкритість та глобалізація, до яких демократичний світ прагнув багато років, стали причиною виникнення нових загроз, таких як міжнародний тероризм, кіберзлочинність чи пандемії. Тепер влада більшості країн вимушена урізати частину людських свобод заради глобальної безпеки.

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну для моєї країни проблема безпеки стала гострою, як ніколи. Тепер на карту було поставлено саме існування держави та мільйони життів українців. Значна загроза безпеці держави призвела до значних обмежень прав людини, таких як

волевиявлення на президентських виборах, виїзд військовозобов'язаних за кордон чи просто пересування вулицею під час комендантської години. Свобода слова теж програла інформаційній безпеці, коли головним джерелом інформації став єдиний телемарафон. Владі моєї країни довелося обирати між свободою громадян та безпекою держави і вона зробила свій вибір.

Проте свобода людини обмежується не лише законами чи кордонами. Людина не є вільною, навіть без зовнішніх обмежень. Коли я займався вивченням впливу брендів на поведінку людини, я відкрив для себе дослідження у сфері нейробіології, які доводили, що свободи волі взагалі не існує. Свідомість не здатна самотійно приймати рішення, вона може лише накласти вето на дії, продиктовані несвідомими факторами. Саме тому нам так важко втриматися від різного роду спокус, як то смачна їжа, алкоголь чи секс. Ми можемо прагнути до розвитку, можемо намагатися читати книги, замість перегляду серіалів, можемо змушувати себе займатися спортом, замість того, щоб грати у відеоігри, ми можемо обіцяти собі почати правильно харчуватися, можемо переконувати себе, що це була остання цигарка, але наш мозок вирішує за нас і ми раз за разом повертаємося до старих звичок. Щоб перемогти підсвідомість і вибороти свободу волі, свідомості треба докласти титанічних зусиль. Коли їй це не вдається, людина стає залежною: залежною від гаджетів, від азартних

ігор, від соціального схвалення чи, навіть, від роботи. Кохання теж може стати залежністю, позбавитись якої дуже важко.

Поліна Тарасенко подолала свою залежність від коханого чоловіка і розірвала відносини з Олексієм Сіроухом. Сьогодні суспільство підтримало б її рішення позбутися токсичних відносин. У середині XX століття розлучення не сулило нічого доброго для жінки. Крім соціального тиску, існувала й реальна причина, чому розлучення не було гарним рішенням. Після війни чоловіків не вистачало і моя бабуся боялася, що не зможе вийти заміж вдруге. Тоді доля послала їй мого дідуся – Івана Самсоновича Савченка.

Іван Самсонович Савченко

Коли Поліна познайомилася з Іваном, вона була змученою жінкою з дитиною на руках та хворою матір'ю. Він — видним молодим чоловіком з шикарною шевелюрою, військовими нагородами та величезними проблемами з алкоголем.

Після одруження з Поліною, Іван Савченко офіційно усиновив маленького Олексія, а у 1953 році в пари народився спільний син Микола, який згодом став моїм хрещеним батьком. Ще за шість років на світ з'явилася моя мама Віра.

Поліна, Олексій, Микола та Іван Савченки

Другий шлюб моєї бабусі тривав довше за перший, але теж не приніс бажаного щастя.

Іван Савченко працював охоронцем на м'ясокомбінаті. Не секрет, що за радянських часів, працівники заводів несли додому робочі інструменти, будівельники – будівельні матеріали, а працівники соціальних установ – будь-яке продовольство, що потрапляло їм до рук. Таке присвоєння соціалістичного майна було звичною практикою і не засуджувалося суспільством, адже все майно було спільним. Працівники м'ясних комбінатів несли додому м'ясо. Я чув історію про працівницю м'ясокомбінату, яка потрапила в ДТП і коли в лікарні їй довелося роздягнутися, виявилось, що під одягом вона була обмотана ковбасами. Звісно, Іван Савченко також отримував свою частку м'ясних продуктів. Та замість того, щоб нагодувати дітей, чоловік ніс м'ясо своїм друзям, які пригощали його горілкою.

Через алкогольну залежність батька, сім'я не мала грошей навіть для повноцінного харчування. Одного разу маленький Коля побачив, як сусідський хлопець їв хліб з маслом. Микола підійшов до матері та запитав, що то за їжа. Щоб зменшити інтерес сина до продукту, який родина не могла собі дозволити, Поліна відповіла, що то зовсім несмачно.

Поки Поліна намагалася поставити дітей на ноги, Іван міг зникнути на кілька місяців і повернутися восени, коли наставала пора різати кабана.

Іван мав піклуватися про дружину, натомість він напивався та бив її, іноді до втрати свідомості. А сусіди, замість того щоб підтримати жінку, лише

хитали головою та говорили: «Напевне вона заслужила».

Усвідомивши пагубний вплив чоловіка-алкоголіка на підростаючих синів, Поліна прийняла рішення розлучитися. Одного дня вона подумала: «Зараз мене б'є лише один, а скоро будуть бити троє». Ця думка стала поштовхом до розірвання шлюбу.

На початку 1960-х років Поліна знесла будинок, який колись збудувала разом з першим чоловіком Олексієм Сіроухом, та на його місці звела новий дім. Після розлучення з Іваном, Поліні з трьома дітьми відійшла більша частина будинку. Іванові дісталася одна, проте найбільша, кімната. Дім розділили на дві частини за допомогою шафи, яка стояла в частині будинку, що належала моїй бабусі. Проблема полягала в тому, що кімната, яка опинилася у власності мого діда, знаходилася в центрі будинку і з'єднувалася ще з однією спальнею. Як наслідок, після розлучення, у розпорядженні мого діда було дві окремі кімнати, в яких він жив один. Бабусі з трьома дітьми довелося тіснитися в двох менших кімнатах. Окремого входу в дідову частину будинку не було, тож йому доводилося лазити через вікно. Також в нього не було власної печі, зате була груба, яка давала тепло, коли моя бабуся топила піч в своїй частині будинку.

В таких умовах сім'я прожила недовго. Хлопці підросли та почали займатися спортом і вже могли постояти за себе та захистити матір. Після чергових

нападок батька, старший син Олексій вигнав Івана з дому.

У 1970-х роках мій дід намагався повернутися в сім'ю, та отримав відмову. Його подальший шлях невідомий.

В архівах я знайшов інформацію, що в 1985 році Іван Самсонович Савченко отримав від держави «Орден Великої вітчизняної війни II ступеня».

НАСЛІДКИ ВІЙНИ

Квітень 2025 року.

Вже деякий час я приймаю антидепресанти.

Моя нервова система була хиткою із самого дитинства. Будь-яка дрібниця була здатна вивести мене з рівноваги. У підлітковому віці в мене діагностували obsесивно-компульсивний розлад. На основі моїх симптомів можна написати цілу дисертацію на тему синдрому нав'язливих рухів.

Інколи я відчуваю себе головним персонажем «Бійцівського клубу», який прагне завдавати собі болю. А інколи в мене виникає бажання зануритися у темряву й просто нічого не відчувати. Я намагаюся стримувати хвилі своїх емоцій, але все одно часто потрапляю у шторм.

Я такий із дитинства, і за тридцять років я навчився жити з цим. Набагато складніше доводиться людям, у яких психоемоційні розлади виникають у зрілому віці.

Одним із напрямків роботи благодійного фонду, в якому я працюю, є допомога в реабілітації поранених солдатів. Протягом усього часу роботи проєкту мої колеги досліджували потреби поранених бійців і прийшли до висновку, що фізичної реабілітації замало. Основним запитом серед ветеранів та їхніх сімей була психологічна допомога. Тоді стало зрозуміло, що Фонду варто відкрити ще один

напрямок роботи з ветеранами — ментальне відновлення.

Фізичні рани несуть за собою безліч психологічних проблем. Людина, яка звикла відчувати себе сильною і захищати слабких, разом із втратою кінцівки, може втратити сенс життя. Шрами на тілі здатні похитнути віру людини у свою привабливість. Щоб навчитися сприймати себе по-новому та відшукати новий сенс життя, пораненим необхідна допомога спеціалістів. Втім психологічна підтримка потрібна і тим солдатам, у яких немає ран на тілі.

Період, проведений у зоні бойових дій, не минає безслідно. Людям, які провели місяці, а то і роки на передовій, важко адаптуватися в цивільному житті. Не важливо, професійний військовий чи насильно мобілізований, посттравматичний синдром може виникнути у будь-якого солдата будь-якої армії світу. Якою б сильною не була людина, важко зберігати холодний розум та тепле серце, коли кожного дня потрібно робити вибір: вбивати чи померти.

За кілька років служби бити ворога стає єдиною ціллю, і відшукати нову мету в житті після повернення додому вдається не кожному. Тисячі хлопців та дівчат, які повертаються з фронту, не можуть знайти своє місце у новій реальності, де не треба боротися з ворогом і де доводиться вибудовувати стосунки з людьми, які тебе зовсім не розуміють. Колись життєрадісні, впевнені у собі люди

стають замкнутими і, не зумівши звикнути до життя у мирних містах, вчиняють самогубства.

Навіть коли війни закінчуються, травматичний досвід йде за колишніми військовими у мирне життя. Смерті та страждання побратимів, які людина спостерігала під час війни, тепер переслідують її у нічних кошмарах. Колишні солдати стають чутливими до гучних звуків та підозрілими до звичайних речей. Небезпека, яка постійно чатувала на військового на полі бою, тепер відчувається у звичайних, для цивільної людини, ситуаціях.

Сплески насильства – одна з головних проблем у післявоєнних країнах. Люди, які звикли знищувати ворога, починають виплескувати агресію на оточуючих. Колись дбайливі сім'янини та люблячі сини починають лупцювати своїх жінок і матерів. А якщо до нестабільного психологічного стану людини з бойовим досвідом додаються фінансові труднощі, то післявоєнна країна починає тонути в криміналі.

Історія знає безліч випадків, коли ті, кого під час війни суспільство шанувало як героїв, після війни ставали джерелом напруги в тому самому суспільстві та несли загрозу для нього. Так було в США після В'єтнамської війни, так було в СРСР після війни в Афганістані. Про травматичний досвід ветеранів Другої світової війни та соціальні проблеми, пов'язані з ним, говорять не часто. А мені є що розповісти.

Одна з найчорніших сторінок історії моєї родини була написана в 1960 році.

— Поклич мамку! — сказав мій дід Іван своєму маленькому синові Колі.

Шестирічний хлопчик побіг до матері та попросив її підійти до батька.

Коли Поліна прийшла, чоловік вдарив її по голові предметом, схожим на молоток. Усе це відбувалося на очах сина.

Моя бабуся вижила, але була вимушена пройти лікування в психіатричній лікарні. На реабілітацію пішло понад пів року.

У той час моя мама Віра була грудною дитиною. Поки Поліна перебувала в лікарні, Віру прихистила бабуся Прися. Піклуватися про немовля допомагала і сестра моєї бабусі Галина, яка в ті часи також мала маленьку доньку. Коли Поліна повернулася з лікарні, Віра вважала мамою свою тітку Галю.

Хоча моя бабуся до старості зберегла ясний розум та гарну пам'ять, після тих побоїв її психологічне здоров'я похитнулося. Відтоді вона стала неспроможною стримувати свої бурхливі емоції, що зрештою і призвело до спроби самогубства, про яку я розповідав в одному з попередніх розділів.

Бабусина емоційна нестабільність не могла не вплинути на психологічний стан моєї матері і, як наслідок, на мій.

Що ж було до цього?

Восени 1943 року для боротьби з німецько-фашистськими загарбниками радянська влада мобілізувала сімсот тисяч юнаків 1926 року народження. Серед них був і Савченко Іван Самсонович.

В нашій родині говорили, що мій дід був снайпером. Ще коли я ходив до дитячого садочка, я вже знав один із прийомів снайперської дуелі. Щоб виявити ворожу позицію, використовувалася наживка: снайпери висовували із засідки свій головний убір, провокуючи супротивника на постріл, який видасть його місцезнаходження. А потім робили постріл у відповідь. Про цей прийом мені розповідала бабуся зі слів діда.

В архівах я знайшов рекомендацію на нагородження мого діда медаллю «За бойові заслуги». Його представляли до нагороди з наступним формулюванням: «Телефониста 3-ей батареї красноармейця Савченко Івана Самсоновича за то, что в бою за г. Радомско тов. Савченко под огнем автоматчиков устранил три прорыва телефонной связи».

Не виникає сумнівів, що в цій рекомендації мова йде саме про мого діда. Усі дані в особистій картці з архіву, включно з місцем призову на службу, сходяться. Та чому мій дід-снайпер у документах заявлений як зв'язківець 1645 легкого артилерійського полку Першого Українського фронту – на це питання відповіді немає. Єдине

логічне пояснення, яке я для себе знайшов – зміна військової спеціальності. Іван Савченко міг змінити військову спеціальність і вже після війни, адже залишався на службі ще кілька років по закінченню бойових дій. Проте правди, скоріш за все, я не дізнаюся ніколи.

В архівах також є інформація про нагородження Івана Самсоновича Савченка медалями «За звільнення Праги» та «За взяття Берліну».

З медалями батька полюбляли гратися його сини. Коли у сімдесятих роках Іван вирішив забрати свої нагороди з дому колишньої дружини, більшість з них була загублена.

Іван Савченко був героєм війни, але не героєм для своєї сім'ї. Колишній солдат, який захищав країну від ворога, не став захисником для своєї родини, натомість сам ніс загрозу для дружини та дітей.

Іван був радше правилом, ніж винятком. Більшість сусідських чоловіків, які пройшли війну, поводити себе так само, як мій дід. А їхнім жінкам, так само як і моїй бабусі, доводилося терпіти побої.

Під час артилерійського обстрілу Іван Савченко отримав контузію, через що дружина завжди жаліла чоловіка та пробачала його витівки. Але контузія була не єдиною причиною неадекватної поведінки Івана. Коли я прочитав книгу «Спогади про війну» Ніколая Нікуліна, в мене не залишилося питань, чому мій дід став тим, ким став.

Потрапивши на фронт у сімнадцятирічному віці, Іван опинився у місці, де людину постійно оточує смерть, де насилля є невід'ємною частиною буденності, де єдине, що допомагає не зійти з розуму – сто фронтових грамів горілки.

Берлін брали вже не ті солдати, які на початку війни віддавали своє життя за кожен клаптик рідної землі. Тепер це були військові, які відчули свою силу. Після чотирьох років кривавої бійні солдатами рухала жага помсти. Ступивши на німецьку землю, вони відчули свою владу над ворогом і почали користуватися нею. А алкоголь став помічником у цьому. Військове керівництво заплющувало очі на свавілля своїх підлеглих, а подекуди, навіть заохочувало його.

Опинившись у цій атмосфері, зовсім молоді, психологічно незрілі хлопці, ставали неврівноваженими та жорстокими. Чи мали ці юнаки шанс стати іншими? Думаю, що так. Мій дід не народився монстром. Проте війна випустила на волю його внутрішніх демонів.

Іван Савченко потребував психологічної допомоги, але країна, яку він захищав, цієї допомоги не надала. Тоді чоловікові довелося шукати втіху в алкоголі, а підтримку – в друзях, таких самих травмованих, як і він сам.

Іван був людиною, здатною ризикнути своїм життям заради побратимів. Він міг лишитися в пам'яті героєм, як його рідний брат Олексій

Савченко, який втративши ногу, продовжував протистояти натиску ворога. Він міг здобути освіту і стати шанованою людиною, як його двоюрідний брат Михайло Петько. Він міг побачити онуків та вчити їх грати в шахи. Але наслідки війни виявилися сильнішими за мого діда, і змусили страждати не лише його, а й усю родину.

АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ

24 лютого 2025 року.

До третьої річниці вторгнення Росії в Україну, благодійний фонд, у якому я працюю, організував неформальну зустріч політичних діячів у Києві. Я теж мав бути на цій зустрічі як член команди організаторів, але внутрішня служба безпеки фонду вирішила, що для мене буде безпечніше залишатися вдома і працювати віддалено. Довелося скасувати свою поїздку до столиці.

Вперше я опинився у Києві, коли мені було п'ятнадцять. Закінчивши дев'ять класів, я вирішив вступити до одного з приватних київських ліцеїв. У той період я мріяв здобути освіту в напрямку міжнародних відносин, тому обрав спеціалізований ліцей, який діяв при Київському міжнародному університеті. Я вважав, що навчання на факультеті міжнародних відносин допоможе мені у політичній кар'єрі.

Вступ до приватного ліцею із самого початку виглядав як авантюра. Ціна за навчання була співмірною із зарплатою моєї матері. І це не враховуючи орендну плату за житло та витрати на їжу. Проте мати погодилася на цю авантюру, за що я їй безмежно вдячний.

Я провчився у ліцеї лише місяць, після чого прийняв рішення повернутися до своєї старої школи. Але цей місяць самостійного життя у Києві ліг в

основу формування моєї особистості. Тоді я, п'ятнадцятирічний хлопчик із невеликого селища, опинився у столиці України, серед людей із зовсім іншого соціального прошарку й почав шукати своє місце у цьому новому для себе світі. Я досі вважаю, що той період був одним із найважливіших в моєму житті. Саме тоді я закохався в Київ і зрозумів, що маю повернутися в це місто, щоб будувати кар'єру.

Я не вступив на факультет міжнародних відносин, не став політиком і навіть не переїхав до столиці. Проте я все одно будую кар'єру в Києві, а моя робота, хоч і опосередковано, пов'язана з політикою та міжнародними відносинами. Інколи наші бажання здійснюються зовсім не так, як ми очікували. Та як би там не було, фактично я здійснив свою підліткову мрію.

Мій дядько Микола Савченко теж мав мрію.

Дитинство Миколи припало на голодні п'ятдесяті роки двадцятого століття. Та не зважаючи на те, що сім'я Савченків не могла дозволити собі навіть масла, Коля завжди відчував, що вартий більшого. Амбітність та бажання похизуватися почали проявлятися у хлопчика з найменшого віку. Інколи це призводило до курйозних ситуацій. Про одну з таких ситуацій я вам розповім.

Радянська влада полюбляла різноманітні податки на господарство. Певний час існував навіть податок на фруктові дерева, що призвело до масової вирубки селянами власних садів. Подібна ситуація складалася

і з домашньою худобою. Щоб уникнути оподаткування, і без того бідні селяни, намагалися або позбутися власності, яка підпадала під оподаткування, або приховувати цю власність.

Одного разу до будинку сім'ї Савченків прийшов інспектор, який робив опис господарств. Візит інспектора припав на середину робочого дня і господарів знайти не вдалося. Зате поруч з будинком гуляв трирічний хлопчик Коля, який почав вихвалитися величезним господарством своїх батьків. Скоро інспектор дізнався усе про домашніх тварин сім'ї Савченків, включно з їхніми кличками. Він дізнався навіть про тих тварин, яких насправді не було. А через деякий час Поліна Савченко отримала рахунок на величезну суму, сплатити який, жінка була не в змозі. Моїй бабусі нічого не залишалося, як позбутися господарства, що підпадало під оподаткування, та піти до голови податкової служби, щоб вирішити проблему з боргом. Коли голова дізнався, що податок було нараховано на основі слів трирічної дитини, він обматюкав інспектора і скасував рахунок.

Пристрасть до вихвалянь лишилася у мого дядька на все життя. Але крім вихвалянь, Микола був готовий працювати, щоб дійсно стати кращим за інших.

Закінчивши вісім класів середньої школи, Микола вступив до фізкультурного технікуму. Там він

закохався в біологію та хімію і твердо вирішив стати лікарем.

На початку сімдесятих років XX століття більшість людей мріяли здобути освіту інженера, яка відкривала шлях до адміністративних посад на державних підприємствах. Але вдавалося це далеко не кожному. Про медичну освіту було годі навіть мріяти. В той час більшість студентів медичного факультету були дітьми місцевих еліт або діючих лікарів. У хлопця з «неблагополучної» сім'ї не було навіть шансу потрапити до медичного інституту. Та цей факт не зупиняв Миколу на шляху до мрії.

Після закінчення технікуму, мій дядько пішов служити в армію.

Протягом двох років служби, він готувався до вступу в інститут. Якщо хімія та біологія давалися Миколі легко, то знання мов бажало кращого. Тоді на допомогу прийшла моя мама Віра, яка в ті часи була ученицею старших класів і також готувалася до іспитів. В своїх листах сестрі, Микола писав про солдатські будні, а Віра перевіряла ці листи на предмет граматичних помилок і на кожную помилку виписувала відповідне правило та надсилала братові. Той, у свою чергу, проводив роботу над помилками. Таке листування з сестрою допомогло Миколі краще підготуватися до іспиту з мови та вступити до омріяного інституту.

Микола Іванович Савченко

Коли Микола почав працювати хірургом-травматологом у місті Синельникове, знайомі, які пам'ятали його по школі, не могли в це повірити. Дехто спеціально приходив у лікарню, щоб переконатися, що люди говорять правду і це саме той Коля Савченко, якого вони знали.

Впертий та принциповий характер мого дядька не дозволив йому довго працювати в Синельниківській лікарні. Після ряду конфліктів з керівництвом він звільнився і переїхав до Кургану, де влаштувався в клініку імені Г. А. Ілізарова. Ця клініка мала славу

кращого медичного закладу в сфері травматології у всьому СРСР. Там Микола став завідувачем найбільшого відділення і одним із провідних хірургів.

Переїзд мого дядька до Кургану посприяв розвитку нашого сімейного бізнесу. Коли моя бабуса приїздила в гості до сина, вона привозила із собою кілька мішків соняшникового насіння. Вже там вона смажила це насіння та продавала перехожим. В умовах холодного сибірського клімату товар користувався значним попитом.

Наприкінці 1980-х років у Радянському Союзі з'явилося таке явище, як рекет: спортивні хлопці почали промишляти на ринках та стягувати данину з торговців. Коли моя бабуса вперше пішла на місцевий базар, щоб продати насіння, її попередили, що там можуть бути рекетири. Вона не знала, що означає це слово, але зрозуміла, що краще з ними не зв'язуватися.

Серед складнощів ведення бізнесу був не лише ризик «наїзду» з боку бандитів, але й висока конкуренція. Місцеві продавчині не надто хотіли ділитися долею ринку з чужинкою із України.

Поки моя бабуса шукала місце, де б вона могла стати зі своїм товаром, серед натовпу почало лунаати вже знайоме слово «рекет». Ховаючи товар та озираючись, моя бабуса поспішала на вихід з базару. І тут почула чоловічий голос.

— От кого вы прячитесь, бабушка? Кого боитесь? — запитали Поліну кілька хлопців, які проходили повз.

– Та отих рекетирів, – відповіла моя бабуся.

Хлопці посміхнулися.

– Так это мы и есть, – промовив один із них.

Подивившись на бабуся, обмотану кількома хустками й з мішками в руках, рекетири розпитали Поліну, чим вона торгує, та знайшли їй місце на ринку.

– Стойте здесь и никого не бойтесь, – настановили вони мою бабуся.

Після цього рекетири придбали в Поліни кілька стаканів насіння. Жодного «податку» хлопці не взяли. Відтоді вони купували насіння виключно в моєї бабусі, аж до її від'їзду з Кургану. І це, попри те, що бабусині конкуренти стверджували, наче насіння, яке вона продає, привезене з Чорнобіля.

В Кургані моя бабуся була не лише успішною підприємцею, але й медійною персоною. Під час одного з візитів до сина вона стала телезіркою. Одного разу Микола Савченко прийшов на роботу, а колеги зустріли його історією про те, як бачили його матір по телевізору.

Сталося от що. Поки Поліна продавала насіння, на базар приїхало місцеве телебачення, яке хотіло зробити соціальне опитування. Сьогодні такі опитування є досить популярними і ледь не кожен може взяти в них участь та потрапити на екран. На зламі вісімдесятих та дев'яностих років це було чимось унікальним. Коли на базар прийшли люди з камерою, місцеві продавчині почали ховатися. Моя ж

бабуся не злякалася публічності й відповіла на запитання журналістів та стала зіркою місцевого ТБ.

Та не лише мати навідувала сина, але й син не забував про матір. Протягом десяти років роботи в Кургані, Микола Савченко часто приїздив до України. В один із таких візитів він познайомився з дівчиною із Сумської області, Оленою. У 1995 році пара побралася і Микола забрав кохану до Кургану. Через рік на світ з'явилася моя кузина Аліна. В Кургані подружжя прожило недовго і скоро повернулося на Батьківщину, придбавши житло в місті Дніпропетровську.

Микола Іванович Савченко

Здавалося, Микола Іванович Савченко досяг усього, про що мріяв. Але свою американську мрію він досі не здійснив.

У 1997 році, в пошуках нових можливостей, Микола емігрував до Сполучених Штатів Америки. Його дружина та донька залишилися в Україні.

Відправляючись до Америки, мій дядько сподівався, що матиме можливість відвідувати Україну так само часто, як тоді, коли він жив у Кургані, а згодом зможе забрати усю родину до Штатів. Доля вирішила інакше. Наступного разу він побачив рідних через довгих дев'ять років.

ПОДОРОЖ У ПОШУКАХ СЕБЕ АБО ЕФЕКТ МЕТЕЛИКА

Інколи мені здається, що я проживаю не своє життя. Для тридцятирічних це типово. Попри те, що я живу в комфорті, варто визнати, що у свої п'ятнадцять років я бачив майбутнє зовсім іншим. У підлітковому віці ми мріємо про ідеальне життя, в якому немає місця стражданню. Здається, що весь світ буде біля наших ніг, варто лише подорослішати. У тридцять років людина починає розуміти, що не всім дитячим мріям судилося збутися і потрібно формувати нові цілі, виходячи із реалій дорослого світу. Виявляється, що побудувати життя мрії не так уже й легко і доводиться підлаштовуватися під зовнішні фактори. Коли у твоїй країні війна, жити власним життям стає ще важче.

Моя криза тридцяти років співпала з кризою в моїй державі.

Я народився через три роки після того, як Україна отримала незалежність. З моєю країною ми дорослішали разом. У дев'яностих роках ХХ століття ми були дітьми, які приймали рішення, оглядаючись на старших. У двохтисячних ми почали проявляти власний характер і мріяти про величне майбутнє. На початку десятих років ми стали молодими бунтарями, які виборювали повагу до особистих кордонів. У тридцять років ми разом опинилися в кризі. Тепер нам обом доводиться боротися з викликами

дорослого життя і шукати власне місце в жорстокому світі.

Тридцять років – вік, коли люди намагаються подивитися на себе по новому, переосмислити те, ким вони є.

Я теж починаю дивитися на себе по новому, та я вже давно не шукаю відповіді на питання «Хто я?». Протягом життя ми можемо змінювати сфери діяльності, місця проживання, звички чи політичні погляди. Проявляючи різні грані своєї особистості, ми все одно залишаємося собою і проживаємо власне, унікальне життя. Для мене важливо не те, ким я є за соціальним статусом, сферою діяльності чи національністю, важливіше зрозуміти, що мене захоплює. Поринувши з головою в якусь справу, я не думаю про сенс свого буття чи про те, яка моя роль у суспільстві. Я просто живу. З початком війни знайти заняття для душі стало куди складніше і саме в цьому полягає моя криза тридцяти років. Написання книги – спосіб вийти з кризи, створивши щось цікаве, насамперед для себе самого.

Коли людину запитують, хто вона, перше, що спадає на думку, – власне ім'я. Саме ім'я – найголовніший ідентифікатор в нашому житті. Не важливо, подобається воно нам чи ні, ми все одно виділяємо звучання свого імені з-поміж інших. Проте деяким людям складно ідентифікувати себе навіть за таким простим параметром, як власне ім'я.

У різних документах моєї бабусі значилося три різні імені: Пелагея, Палагея та Поліна. Після її смерті виявилось, що юридично моя мати не була донькою моєї бабусі. Подібна ситуація була і в моєму житті. Коли в дев'ятому класі я готував документи для отримання шкільного атестата, класна керівниця помітила, що в свідоцтві про народження я був записаний як Савченко Микола Євгенійович замість Савченко Микола Євгенійович. Незначна помилка в одній букві юридично могла зробити мене іншою людиною. Якщо ж зануритися в українську граматику глибше, то моє ім'я по батькові мало б писатися як Євгенович, адже мого батька звати Євген, а не Євгеній.

Помилки в документах створюють ефект метелика: здавалося б незначна подія, може мати далекосяжні наслідки. Мій дядько Микола, як ніхто інший, відчув на собі цей ефект.

Одного разу, під впливом алкоголю, мій дід Іван Савченко спалив документи, серед яких було свідоцтво про народження його сина Миколи. Відновлювати документи моя бабуся Поліна пішла напередодні свят, коли усі думки робітників сільської ради були зайняті приготуванням смачної вечері. Жінка, яка приймала заяву від Поліни, поспішала додому і вирішила, що записати дані маленького Колі буде зайвим, адже в середині XX століття ім'я Микола було дуже поширеним і запам'ятати його не складало жодних зусиль. Коли після свят жінка

почала заповнювати документи, в свідоцтво про народження вона записала популярне на ті часи ім'я – Сергій.

Так само, як і в моєму випадку, помилку в імені помітили, коли хлопець закінчив вісім класів. Щоб позбутися тяганини з документами та не затримувати вступ до технікуму, ім'я вирішили не змінювати. У своїй родині мій дядько так і лишився Миколою, але для усіх інших став Сергієм. Пізніше моя мати жартувала, що в неї два брати-близнюки: Микола та Сергій.

Багато хто не вірив, що Савченко Коля став лікарем не лише через сумніви в його здібностях, а ще й тому, що на дверях його кабінету тепер висіла табличка з ім'ям Сергій Іванович Савченко.

Мій дядько був фанатом медицини, професіоналом, який рятував людям кінцівки навіть у тих випадках, коли це здавалося неможливим. Вдячні пацієнти на його честь називали своїх синів. І тоді він вперше відчув ефект метелика. Діти, яких назвали на честь мого дядька, носили не те ім'я, яке дала йому мати, а те, яке він отримав шляхом прикрої випадковості.

Мене також назвали на честь дядька, але ім'ям, даним йому при народженні. Також мама обрала Миколу моїм хрещеним батьком.

Через дев'ять років життя в Сполучених Штатах, мій хрещений отримав американське громадянство. Отримуючи паспорт громадянина США, він вирішив

повернути собі ім'я, яке йому дала мати і знову стати Колею.

Після розпаду СРСР Сергій Іванович Савченко проживав на території сучасної Росії і, відповідно, отримав громадянство Російської Федерації. Оскільки і в Росії, і в Сполучених Штатах дозволено мати кілька громадянств, отримавши американський паспорт, мій хрещений став власником двох різних паспортів, у яких було вказано два різні імені. І хоча мій дядько точно знав, ким він є, юридично він мав дві різні особистості.

У 2006 році Микола Савченко вперше за багато років приїхав до України, де випустив свою першу книгу з травматології. Саме тоді я зрозумів, що теж маю стати автором книги.

Наступного року Микола забрав до Штатів дружину з дочкою.

Америка не виправдала сподівань мого хрещеного. Емігрувавши до США, з провідного хірурга він перетворився на різнороба. Знадобилося багато років, щоб Микола зміг повернутися до медицини. Проте отримати посаду оперуючого травматолога він так і не зміг.

Роки, проведені далеко один від одного, не минули безслідно для відносин Миколи з дружиною. Їхній шлюб почав руйнуватися і зрештою розвалився.

У 2011 році мій хрещений вирішив повернутися на Батьківщину. І тоді він знову відчув ефект метелика.

Ні Микола, ні Сергій Савченко, ніколи не були громадянами незалежної України. Щоб отримати дозвіл на проживання в Україні, моєму дядькові треба було доводити, що він є тим хлопчиком Колею, який народився у 1953 році в сім'ї Савченків. Та через плутанину з документами, він так і не зміг цього зробити і був змушений повернутися до Штатів.

Після виходу на пенсію Микола здійснив ще кілька спроб повернутися в Україну, але раз за разом отримував відмову в наданні дозволу на проживання.

23 лютого 2022 року хрещений зателефонував мені і попросив запросити його доньку на моє весілля. Він телефонував з території Росії. Туди він поїхав до своєї куми після чергової невдачі з отриманням дозволу на проживання в Україні. В цей день Російська Федерація святкувала День захисника Вітчизни. Наступного дня ми з моїм хрещеним батьком прокинулися в двох країнах, які ведуть війну одна з одною. Вітчизні мого дядька довелося захищатися від держави, громадянином якої він був.

Після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну Микола Савченко здійснив останню спробу повернутися на Батьківщину. Він сподівався влаштуватися в лікарню та рятувати поранених військових. Ця спроба також виявилася марною. Своє життя Микола Іванович Савченко закінчив на чужині, далеко від батьківського дому.

ОСТАННІЙ ТАРАСЕНКО

27 березня 2025 року.

Пішов із життя мій троюрідний дідусь Володимир Омелянович Тарасенко.

Я почав писати історію своєї родини, бо боявся, що скоро не лишиться людей, які можуть мені її розповісти. Сьогодні на одну таку людину стало менше.

Володимир – онук Сергія Івановича Тарасенка. Коли я починав працювати над цією книгою, він був останньою людиною, яка знала Сергія Івановича за життя. Тепер таких людей не лишилося. І нехай Володимир вважав, що історія нашої родини вже нікому не цікава, написання цієї книги стало можливим зокрема й завдяки його розповідям.

Після того, як Омелян Тарасенко пішов на війну, його маленький син Володя лишився з матір'ю Домахою та дідусем Сергієм. На горищі будинку Володимира досі можна знайти речі, зроблені руками Сергія Івановича. Багато років там зберігалася колиска, яку Сергій Тарасенко робив для новонародженого онука.

Після смерті батька відповідальним за чоловіче виховання Володі став його дідусь. Сергій Іванович прищепив онукові любов до бджільництва. Майже до кінця життя Володимир мав свою пасіку. На цій пасіці пощастило попрацювати і мені, коли з вулика втекла сім'я бджіл, про яку я вже згадував.

Володимир Омелянович Тарасенко

Сергій Іванович Тарасенко був завзятим курцем і змушував онука готувати тютюн для люльки. Маленький Володя ненавидів це заняття. Їдкий запах тютюну, з яким Володимиру доводилося мати справу в дитинстві, на все життя відбив у нього бажання курити.

У п'ятдесятих роках ХХ століття серед молоді було модно грати на баяні. Баяністи були в центрі будь-якої компанії та користувалися популярністю серед дівчат. Володимир теж хотів грати на баяні. Родина не мала грошей, щоб придбати музичний інструмент, і тоді хлопець знайшов спосіб заробити на нього самостійно. Протягом літніх канікул він збирав у лісі соснові шишки та здавав їх на місцеве підприємство, за що отримував кошти. І от коли

потрібна сума була майже зібрана, мати Володимира взяла ці гроші та витратила їх на те, щоб купити хлопцю речі для школи. Володя ще довго сердився на матір за цей вчинок.

Уже в дорослому віці Володимир здійснив свою дитячу мрію і придбав баян, але грав на ньому вкрай рідко.

Після школи Володимир хотів вступити до морської академії, та не підійшов за станом здоров'я. Зате він гарно підходив для строкової служби в прикордонних військах, куди потрапив, досягнувши повноліття.

Володимир Омелянович Тарасенко

Повернувшись з армії, Володимир влаштувався шофером на підприємство в місті Жданові (сучасний Маріуполь). Він планував лишитися в цьому місті, отримати квартиру від держави та одружитися. Цим планам не судилося збутися. У матері Володимира стався інсульт, і чоловік повернувся в рідне село, щоб доглядати за нею.

Майже все своє життя Володимир провів у селі Будилка Сумської області. Будучи трирічним хлопчиком він, разом з іншими мешканцями села, потрапив під німецьку окупацію. Через вісімдесят років він потрапив під окупацію знову. Тепер уже під російську.

На щастя, у 2022 році Будилка не зазнала тих наслідків російської агресії, яких зазнали багато інших українських міст. Дехто з місцевих жителів навіть не збагнув, що сталося.

На початку російського вторгнення мій дідусь не виходив з двору і міг лише спостерігати, як протягом багатьох годин, російська техніка рухалася через село, а також чути відголоски боїв у сусідніх населених пунктах. Запеклих боїв за Будилку не було, тож село майже не зазнало руйнувань.

Через місяць окупації російська армія відійшла з території Сумської області, а Будилка повернулася під контроль України.

Особисте життя Володимира не склалося. Лише у сімдесят років він зійшовся з жінкою, яку знав ще з молодості. З нею він провів останні роки свого життя.

Володимир не мав дітей і став останнім представником родинної гілки Тарасенків.

Володимир Омелянович Тарасенко на своєму подвір'ї

Хоча більшість моїх родичів, з якими я спілкуюся, є нащадками Сергія Івановича Тарасенка, жоден з них тепер не носить його прізвище.

Родинна лінія Тарасенків обірвалася.

СІМЕЙНА ТРАДИЦІЯ

Будинок, у якому я виріс, знаходиться на околиці селища. За кілька десятків метрів від мого двору розкинулася балка.

Балка завжди відігравала важливу роль у житті місцевих. Вона служила місцем випасу худоби та місцем збору трави для домашніх тварин. Колись давно, коли селище не мало централізованого водопроводу, за водою ходили до колодязя, який знаходився в низині балки. І, звісно, балка була місцем, де гуляли та каталися на санях діти, а дорослі влаштовували пікніки.

Крайні будинки тієї частини селища, де я жив, знаходяться на пагорбах. Через балку з мого дому можна швидко потрапити на інший край селища, де колись жила сестра моєї прабабусі Єфросинії, Марфа Андріївна Литвинова (Блага).

Особисто я не застав Марфу, але кожна без винятку людина, яка знала її, погоджується, що це була неймовірно добра жінка. Вона завжди була рада нагодувати абсолютно незнайому їй людину, яка проходила повз її будинок або навіть пустити її переночувати. І ніколи не чекала від гостей якоїсь підлості. Нещодавно моя мати випадково познайомилася із жінкою, яка пів століття тому, будучи студенткою, жила у Марфи Андріївни й досі згадує її теплими словами.

Звісно, Марфа радо приймала в гостях своїх двоюрідних онуків і допомагала моїй бабусі з вихованням дітей, поки та працювала. Моя мама з братами постійно бігали до бабусі Марфи на обід.

Моя мама досі згадує маківки, які пекла її бабуся. Мій кузен Олексій каже, що ніколи не їв пиріжків смачніше, ніж приготовані Марфою Андріївною на саморобній вуличній плитці.

Марфа Андріївна Литвинова

Чоловік Марфи Андріївни, Іван Литвинов, відправляючись на Другу світову війну, сказав, що якщо він стане інвалідом, то додому не повернеться. Він дійсно не повернувся. Зважаючи на останні слова чоловіка, Марфа до кінця життя сподівалася, що він живий. Проте справжня його доля невідома.

Марфа Андріївна втратила і свою єдину доньку Валентину. Тому всю свою любов жінка віддавала іншим людям.

Оскільки у Марфи не було прямих нащадків, вона залишила свій дім та земельну ділянку моєму хрещеному батькові Миколі. Той побудував новий будинок поряд з домом бабусі Марфи, але жодного дня в ньому не жив.

Після того, як Микола поїхав до Кургану, а потім до США, за двором та городом Марфи Андріївни почала доглядати моя мама. Багато часу в цьому дворі проводили й ми з двоюрідною сестрою Аліною.

Одного разу, коли нам з кузиною було приблизно по п'ять-шість років, ми залишилися під наглядом бабусі Поліни вдома, поки моя мама працювала на городі прабабусі Марфи. Нам стало сумно і ми вирішили піти до моєї мами. Сказавши про це бабусі, яка рвала траву за двором, ми сміливо пішли через балку.

Кілька годин ми розважали маму на городі, а коли повернулися додому, бабуся лютувала. Вона чи то не почула, чи не зрозуміла, куди ми пішли й, коли побачила, що онуки зникли, впала в розпач.

Телефонів тоді не було. Сил шукати нас у старій жінки не було також. Після нашого повернення бабуся відчитала нас за втечу, хоча ми були невинні, адже повідомили, куди йдемо.

Історія описана вище, не увійшла б до цієї книги, якби я не дізнався, що ми з сестрою не перші в родині, хто потрапив у подібну ситуацію.

Літо 1988 року. Мій шестирічний кузен Олексій Савченко – син маминого брата Олексія, гостював у бабусі. Моя мати в цей час захворіла на запалення легенів і майже не виходила з будинку. Мій двоюрідний брат залишився під її наглядом, поки бабуся з дядьком Миколою працювали на подвір'ї Марфи Андріївни.

Щоб не сумувати з хворою тіткою вдома, непосидючий Олексій відпросився погуляти.

Коли почало темніти, моя мати вийшла на вулицю, щоб покликати племінника на вечерю, але того не було. Тоді вона пішла до сусідки, в якій син був однолітком мого двоюрідного брата, в надії, що хлопці гуляють разом. Її очікування не виправдалися. Сусідка не знала, де мій кузен, зате чула історію, що в нашому селищі маленького хлопчика заманили цукерками в автомобіль і викрали. Після цих слів сусідки, мою і без того знервовану матір, охопила паніка. Сівши на велосипед, вона поїхала до мого хрещеного та бабусі, щоб повідомити про зникнення дитини. Коли вона приїхала до двору Марфи Андріївни, виявилося, що маленький Олексій увесь

цей час був разом з бабусею та дядьком. Як і в нашому з сестрою випадку, хлопець стверджував, що повідомив куди йде, але моя мама його не зрозуміла.

Проте традицію тікати до будинку Марфи Андріївни започаткував не мій брат. Піонеркою в цій справі була моя бабуся Поліна.

Одного літнього дня, коли батько був на роботі, а мати поралася по господарству, до маленької Полі прийшла ідея навідати свою тітку Марфу. Вона запитала в матері дозволу поїхати з Роздолля в Іларіонове, і та дозволила.

Звісно, дівчинка не могла їхати до улюбленої тітки без гостинця, тому взяла з собою гарбуза і пішла на залізничну станцію.

Побачивши маленьку дівчинку з гарбузом, провідниця потягу запитала куди та їде і Поля відповіла, що в Іларіонове. На запитання, чи дозволили батьки подорожувати самій, моя бабуся, звісно, відповіла ствердно. Тоді провідниця допомогла дитині сісти в потяг та повідомила, коли саме треба з нього зійти. Скоро Поліна була у своєї тітки.

Почувши гавкіт собаки, Марфа Андріївна вийшла до калітки і побачила величезний гарбуз, за яким ховалася маленька дівчинка. Гарбузів на городі Марфи було повно, проте як не подякувати племінниці за подарунок?

За обідом дівчинка розповіла тітці, що вона досить доросла, щоб подорожувати самотійно. А в цей час

на Роздоллі, батьки Поліни помітили зникнення доньки.

Знаючи нашу родину, читач легко здогадається, що Єфросинія не зрозуміла, куди зібралася її донька або просто пропустила слова дитини повз вуха і коли виявилось, що Полі ніде немає, почала бити на сполох.

Вже не знаю, як Поліна знайшлася, проте їй точно пощастило, що вона поїхала саме до доброї тітки Марфи, яка могла захистити племінницю від знервованих та розгніваних батьків. Тож, думаю, що ця історія закінчилася позитивно для всіх.

КІНЕЦЬ ПОДОРОЖІ

Ось така вийшла подорож. Дякую, що пройшли її зі мною.

Ми з вами були разом сто п'ятдесят років і спостерігали, як увесь цей час жила моя родина. Ми бачили, як мої предки потрапляють в різні життєві ситуації: смішні, романтичні та, на жаль, трагічні. Сподіваюся, що їхній досвід буде цінним для вас.

Ми – продукти досвіду минулих поколінь, їхніх генів, їхнього виховання. Хочемо ми того чи ні, але наші зв'язки з попередніми поколіннями глибші, ніж нам здається.

Чи справді ми такі унікальні, як звикли думати? А може наше життя – просто калейдоскоп з подій, які вже траплялися з нашими предками і які повторяться з нашими нащадками? Можливо, наше життя – мозаїка, стандартні елементи якої випадково об'єдналися і утворили унікальний візерунок у вигляді долі?

Коли поринаєш в історію своєї родини, розумієш, що ми потрапляємо в ті ж ситуації, в які потрапляли наші прабатьки і навіть не підозрюємо про це. Ми живемо в зовсім інших умовах, але все одно копіюємо поведінку людей, які нас виховували. Ми вивчаємо досвід минулих поколінь, але повторюємо їхні помилки. І це стосується не лише окремих сімей, а й цілих народів. Ми знаємо до чого призводять сварки в родині, та все одно продовжуємо змагатися

за спадщину. Ми знаємо, до чого призводять війни, але розпочинаємо їх знову і знову. А потім знову і знову боремося із наслідками своїх дій.

Моя подорож крізь покоління закінчилася, однак історія моєї родини продовжується. США, Німеччина, Туркменістан – далеко не повний список країн, де живуть нащадки людей, про яких я писав у цій книзі. Нехай вони носять інші прізвища і вже не пам'ятають звідки пішов їхній рід, гени героїв цієї книги продовжують жити.

Я повертаюся з подорожі крізь покоління, але, можливо, цю подорож продовжить хтось інший. Хтось, хто подивиться на моє життя як на досвід людини з минулого. Та навіть якщо цього не станеться, головне, що ця сторінка історії моєї родини – не остання.